GELEGENHEIDSUITGAVE VAN HOMBEKA · JUNI 2022

Jan Bertens

1901- 1973

Hombekenaar en begenadigde ontwerper, tekenaar, dichter

VOORAF

Het is weinig bekend of reeds vergeten dat in Hombeek ooit een man leefde die niet enkel een begenadigd tekenaar was, maar ook dichter.

De heemkundekring van Hombeek bewaart van hem een vrij uitgebreide nalatenschap van zijn tekeningen, schilderingen en gedichten. Dat danken we aan Beatrice Knops, de vrouw van zijn kleinzoon Stefaan Binst. Deze collectie bevat niet de grote werken maar bestaat uit talrijke tekenboekjes en ook meerdere kleinschalige bundeltjes.

Jan tekende en schreef gedichten op alles wat hij onder handen kreeg. Dat waren kleine agenda's, notaboekjes, maar ook reclameboekjes van Eternit tot zelfs ook op sigarettenblaadjes. Ooit gebruikte hij een officieel documenten uit de eerste wereldoorlog waarop de namen van rechthebbenden voor bevoorrading moesten opgelijst worden.

Het spreekt vanzelf dat zulke vlugge kleinschalige schetsen niet allemaal meesterwerken zijn. Het lijken eerder bijna dwangmatige kunstuitingen van iemand die het schetsen, tekenen, schilderen maar ook het dichten overal uitoefende, waar en wanneer het enigszins kon. Herhalingen van geliefkoosde thema's komen veelvuldig voor. Dat neemt niet weg dat uit deze eenvoudigste kleinoden van zijn prenten vaak blijkt hoe getalenteerd deze man was.

Ward DE KEMPENEER

Jan Bertens
1901- 1973

Hombekenaar en begenadigd ontwerper, tekenaar, dichter

Het leven van Jan Bertens was niet altijd rooskleurig. Van kindsbeen af ontmoette hij erg veel onvoorziene obstakels.

De eerste wereldoorlog en zijn nasleep brachten voor de toen puberende 13-jarige knaap een grote onzekerheid en spanning mee, zowel materieel als emotioneel. Zijn persoonlijkheid speelde echter de grootste rol. Hij was alles behalve zakelijk ingesteld, maar eerder een fantasierijke dromer.

Als nakomeling in het gezin was hij verwend. Dat kan zijn vlucht in een zeker irreële wereld van zelfingenomenheid bevorderd hebben. Hij deed zijn ding en kon ongehinderd opgaan in zijn droomwereld. Studeren was voor hem zeker geen mathematische kennis opdoen maar zich bekwamen in de vak-tekenschool. Bovendien was, stilletjes ergens teruggetrokken, boeken verslinden zijn geliefkoosde bezigheid. Zowel in het lezen van proza als gedichten ging hij op en deed zeer jong ook al prille pogingen om wat op papier te zetten.

Na zijn militaire dienst als soldaat-bezetter van het Duitse Ruhrgebied stond hij voor de realiteit om een zinnig leven uit te bouwen in de meest turbulente tijd die “interbellum” heette.

De dood van zijn beide ouders in het jaar 1925 en andere sterfgevallen in de familie, hebben op deze zeer gevoelige ziel meer dan gewone impact gehad. Ze deden hem telkens weer naar pen en potlood grijpen. Zijn gedichten en tekeningen getuigen van zijn hyper gevoeligheid. Met grote ontsteltenis luchtte hij zijn emoties in een vaak vertroebelde overvloed van woorden.

Zijn huwelijk met Finne en de geboorte van hun dochterke Elza in 1928 zijn de grote lichtpunten. Het zakelijk nuchter besef van de financiële zorg voor het leven dringt zich op en een schrijver-kunstschilder is aangewezen deze talenten aan te spreken. Het wordt duidelijk dat doorbreken als kunstenaar een vechten tegen de bierkaai kan zijn. Vele pogingen om zich als beeldend kunstenaar te manifesteren door tentoonstellingen of vernissages en vele verzoeken voor opnames van zijn gedichten of publiceren van zijn verhalen, blijken maar matig succes te oogsten. Hij wist wel een zeker inkomen te garanderen door schetsen en tekeningen te maken voor houtsnijders, meubelmakers maar ook ontwerpen voor tapijtwevers en kantfabrikanten.

Jan is bezeten door tekenen en dichten. Altijd en overal is hij gepassioneerd bezig. Onmiskenbaar putte hij inspiratie uit de grootsprakerige discours van de religie en van de politiek uit die tijd. Zijn fantasierijk, vaak dweepzuchtig, opgaan in zijn geloof in bovennatuurlijke krachten van God en de engelen en zijn idolaat geloof in het Vlaamse volk kreeg een bijna absurde dimensie in zijn teksten en tekeningen.

De tweede wereldoorlog bracht nog meer ontreddering. Het werd een zoeken naar inkomen in een tijd van schaarste en rantsoenering. In de Eternitfabriek kon hij aan de slag tot de asbestziekte, een plaag die zoveel leed en sterfte teweegbracht, hem ook te pakken had. Hij was 54 en een onvermijdelijke somberheid trof hem. Het besef dat de tijd hem had ingehaald en weinig was overgebleven van het ideaal uit zijn jeugd bedroefde hem zeer. Gelukkig herstelde hij en zocht zijn ontspanning en geluk in de kleine dingen.

Zo ging hij op als muzikant-trommelaar bij de fanfare Sint-Martinus van het Dorp. Hij werd ook algemeen gezien als de dorpsdichter die bij gouden bruiloften het gelegenheidsloflied op papier moest zetten. Jan bleef fanatiek tekenen en ging nu ook proberen aquarel te schilderen in diverse stijlen, ook modernistisch en abstract.

Na het overlijden van zijn vrouw Finne, bleef hij als gepensioneerde thuis wonen samen met dochter Elza en haar man Frans Binst. Ook dan nog bleef hij hunkeren naar zijn kunst. Hij nam contact met jonge dichters maar stilaan drong de realiteit door. De kansen waren er geweest. Ondubbelzinnig was er grote begaafdheid maar de tijd met ingrijpende omstandigheden werd de spelbreker.

Was hij bewust van zijn vermogen kunst te creëren, toch bleek hij de Rubicon niet te kunnen oversteken. Het verwachte doordringen tussen de grote schrijvers, dichters of tekenaars bleef uit. Jan had iets dubbelzinnigs in zich: bewust het te kunnen maar geremd het te doen.

In 1973 ging Jan Bertens geruisloos van ons heen, de dromer met een ongebreidelde fantasie en veel vermogen. Zeggen we maar: hij was een begaafd Hombeeks kunstenaar.

Allegorisch beeld dat Jan tekende in de dertiger jaren. Is het een zelfbeeld van een kunstenaar die zich in fantasierijke verbeelding als een sprookjesfiguur opzweept om een grote vlucht te maken in een creatieve droomwereld maar in wezen een traag vorderende slak ment?

STAMBOOM BERTENS

Guillaume Bertens (°ca 1753, † Weerde)
X Marie Somers († Weerde)
Woonden in Weerde

Guillaume Bertens (° Weerde 1752, † Mechelen 25.7.1837)
X (8.6.1790)
Joanna Van Loock (°Muizen, † Muizen 18.8.1813)
wwe. van Adriaen Van Loock — Woonden in Muizen

Antoon Bertens (°Muizen 15.3.1792, † Mechelen 25.9.1877)
X (9.7.1818)
Catharina Peeters (°St.-K.-W. 3.8.1790, † Mechelen,, 10.12. 1842)
Stoelmakersgast — verhuisde naar Mechelen

Jan Bt Bertens, (°Muizen 8.6. 1832, † Mechelen 14.6.1913)
wonend Mechelen
¤ Elisabeth Vercammen (°27.10 1838, † 27.10.1858) kantwerkster
x (8.11.1865)
Clothilde van Cauwenbergh (°Leest 20.6.1840, † Mech.1.2 1910)

Kind (voor huwelijk ex 1)
Frans Bertens, (°M.19.10.1858) (ex 1) gewettigd
Kinderen uit het huwelijk
Jean François (°M.18.3.1864) gewettigd bij huwelijk
Joseph Leonard (°M.4.3.1866) x Rosalie De Hondt
Victoire (°M.9.10.1868 († ? 27.12.1880)
Jules (°M.2.2.1871, † 3.2.1873)
Jan Bt. (°M.5.4.1871,
Maria Cornelia (°M.23.8.1873)
Rosalie (°M.28.2.1876)
Guillaume (°M. 10.7.1878)
Marie (1881-1885)

Stoelmakersgast — Woonden in Mechelen

Frans BERTENS (°Mech.1858, † Hombeek 9.9.1925)
x Henrica VAN HORENBEECK (°Mech.2.4.1860, † H. 11.11.1925)
Kinderen:
Emiel Bertens(1883-1962), hoofdonderwijzer
x (1913) M. Theresia Van Causbroeck (1884-1931)
Kinderen:
Maria (1915-1956) x Jef Saerens,
Frans (1916-1994) x Odilia Van der Kuylen,
Paula (1918-1920)
Alida (1920) x Jozef Van Herck
Karl (1921-1921)
Alfons (1922) x Elisabeth Heiderich
Marcella (1923) x Leander Boogaerts
Remy (1925-1988) ∞ N.
Julienne (1928) x Jean Smets
Herman Bertens(1886-1915), soldaat gesneuveld in november 1915.
Frans Bertens(1888-1907), 19 jaar
Karel (1892—1893)
Maria Bertens (1895-1952),
x (1941) Egied Muyldermans (°KB) naaister
Jan Bertens (1901- 1973)
x (1928) M. Serafina Sijmons (1902-1957)
Kind:
Elza (1928-2019) x Fans Binst (1927-2019)

EERST IETS OVER DE FAMILIE BERTENS

Jan Bertens is in Hombeek geboren in 1901 als jongste telg in het gezin van Frans Bertens en Jetteke Van Horenbeeck.

De familie langs moeders zijde:

'Jetteke' was de dochter van een bekende hovenier uit Schonenberg. Haar familie was vermogend en genoot een zeker aanzien. De groententeelt werd verder gezet door haar broer Jacques. Broer Jean was bediende in Antwerpen, Emile was bediende in Mechelen, een andere broer Rik was bakker in Mechelen en haar zuster, Reine Louise, was getrouwd met Jean Bt. Rocher, een muziekleraar te Laken, een telg uit een bekende Mechelse familie van muziekleraren.

De familie langs vaders zijde:

Frans Bertens (1858-1925) stamde daarentegen uit een wat benardere gezinstoestand. Zijn grootvader, **Antoon Bertens (1792)** was van Muizen en er gehuwd in 1818 met Catherina Peeters. Hij was aanvankelijk knecht bij plaatselijke landbouwers. Hij ging naar Mechelen en werd er gast in een stoelenmakerij. Hij woonde in het sleutelstraatje, tussen de Adegemstraat en de Dijle.

Zijn zoon **Jan Bt. Bertens (1832-1913),** in Muizen geboren, kwam met zijn ouders naar Mechelen. Hij was amper 10 jaar toen zijn moeder overleed in de kliniek te Mechelen. Hij bekwaamde zich ook in de stoelenmakerij en op zijn 26ste leerde hij een kantwerkstertje kennen. Elisabeth Vercammen (1838-1858). Ze is weeskind van een ongetrouwde moeder en pas 19 jaar . Ze beviel in 1858 van een zoontje maar overleed een week na de geboorte in het hospitaal van de Keizerstraat.

Het kind, **Frans Bertens (1858-1925)** zal pas zeven jaar later gewettigd worden bij het huwelijk dat Jan Bt. Bertens aanging met Clotilde Van Cauwenbergh (1840-1910) uit Leest.

Clotilde op haar beurt had ook al een zoontje met de aanstaande man. Beide jongens, Frans (1858) en ook Jean François (1864) werden gewettigd bij huwelijk in november 1865 en kregen de naam **Bertens.** Er volgden nog acht kinderen.

Het echtpaar woonde in de Guldenbodemstraat nr.9 en later in de Kroonstraat nr.29. Clotilde werkte in een Mechelse fabriek en stierf in het hospitaal in de Keizerstraat in 1910. Ze was zeventig jaar. Drie jaar later stierf haar man Jan Bt. Bertens in het gasthuis van de Bruul nr.53. Hij was 81 jaar oud.

Fans Bertens en Jetteke Van Horenbeeck

Frans Bertens, een al wat ouder voorkind, moest vrij jong mee opdraaien voor de kost. Als smidsgast ging hij werken in het arsenaal van Mechelen. Vermoedelijk hielp hij ook een smid in Hombeek waar hij een onderkomen gevonden had in de herberg van Stroobants - Willems in het Dorp. Hij maakte kennis met Jetteke Van Horenbeeck, een hoveniersdochter die op de Hombeekse steenweg woonde en in februari 1882 zijn ze getrouwd. Ze namen hun intrek bij Jeanne Asselberhs, een alleenstaande weduwe. Ze huurde een huis van mijnheer Smets dat recht tegenover zijn villa Wolputte gelegen was. (later bekend als restaurant Van Zon en Achilles).

Daar werden de eerste kinderen geboren. Frans kocht een perceel bouwgrond in de toenmalige Statiestraat (nu Frans Reyniersstraat) van mijnheer Fremie. Deze grond was door het spoor van zijn domeingoed (later Windsor) afgesneden. Daarop bouwde hij een eengezinswoning tussen de familie 'T Sjoen en secretaris Goovaerts.

Ze namen hun intrek in het nieuwe huis in 1899. Twee jaar later werd daar nog een laatste kindje geboren. Dit achterkomertje kreeg de naam Jan.

Vader Bertens was een graag geziene persoon die zeer begaan was met het sociale leven in Hombeek. Hij was zanger bij het kerkkoor maar ook betrokken bij het operettegezelschap. De eerste toneelvereniging is daaruit ontstaan die later "De Wijngaert" is gaan heten. Hij was lid van de 'fanfare' maar geen muzikant.

Op de foto (onderaan) stapt vader Frans Bertens fier op in de processie van 1905 met achter hem twee van zijn zonen: Emiel, afgestudeerd aan de Normaalschool en de 17-jarige Frans, dan nog student aan de Normaalschool. Hij zou 2 jaar later overlijden.

Emiel, zijn oudste zoon en beter bekend als "meester Bertens" , vertelde over zijn vader:

> *"Hij was een genieter die vrij veel tijd doorbracht in de omliggende herbergen. Tussen pot en pint sleet hij veel lange avonden met kaartspel of heftige discussies. Vaak moest ik met moeder op zoek naar vader om hem weg te halen van de stamineevrienden*.
>
> *Mijn vader was smid of paswerker maar men zei "ajusteur" Hij was ook schilder, tekenaar, schrijnwerker, ketelmaker, kopergieter, garnierder, enz.". Met vele andere arsenaalwerkmannen nam hij in Hombeek de trein naar zijn werk. Men noemde het "**de blokkentrein".** Dat kwam omdat de meeste van de reizigers boerenmensen waren die geen schoenen maar blokken droegen.*

Dat zijn vader inderdaad zin in tekenen had en wellicht kunstzinnig begaafd was kon worden vastgesteld uit tekeningen van vader Frans die werden teruggevonden bij het archief van zijn jongste zoon, Jan Bertens.

Vader Frans Bertens en zijn zonen Emiel (22) en Frans (17) in de processie.

De jonge Frans BERTENS uit Mechelen, was op zijn twintigste al ingeburgerd in Hombeek. In de herberg van Stroobants had hij een logeerkamer. Na zijn dagtaak in het Arsenaal werkte hij nog in de smederij van Put. Na zijn huwelijk in 1882 met Jetteke is hij definitief in Hombeek komen wonen.

Dit koppel kreeg 6 kinderen. De eerste vijf werden geboren in het huis op de Mechelseweg dat ze huurden.

HET GEZIN van FRANS en JETTEKE

Frans BERTENS (1858 - 1925) gehuwd met M. Henrica VAN HORENBEECK (1860 - 1925)

1. Emiel BERTENS (1883-1962)
Studeerde aan de normaalschool, werd onderwijzer in Terhagen en Hombeek en was ook hoofdonderwijzer.
Hij huwde **Maria Theresia Van Causbroeck (1884-1931)** in 1913. Ze overleed op 46-jarige leeftijd. Ze hadden 9 kinderen.

2. Armand BERTENS (1886 - 1915)
Leerde zijn vak als "ajusteerder" en werkte in het Arsenaal. Als reservist opgeroepen in 1914 en in 1915 gesneuveld aan de IJzer.

3. Frans BERTENS (1888 - 1907)
Studeerde aan de normaalschool maar overleed op 19-jarige leeftijd.

4. Karel BERTENS (1892 - 1893)
Overleed als kind aan de pokken.

5. Maria BERTENS (1895 - 1952).
Naaister, huwde in 1941 met de weduwnaar Egied Muyldermans (1893-1965) schaliedekker te Kapelle-op-den-Bos. Ze stierf na 10 jaar huwelijk.

6. Jan BERTENS (1901 - 1973)
Kleine Jan werd in de nieuwe woning aan de bareel geboren. Hier verder besproken.

De kinderjaren thuis

Jan zag het levenslicht in de toenmalige Statiestraat (nu Fr. Reynierssraat). Zijn ouders waren niet zo lang daarvoor verhuisd naar dit huis. "Nieuwe woning, nieuwe boreling.", wordt wel eens gezegd. Zo was het ook en op de valreep. Moeder was de veertig al gepasseerd.

De grote broer onderwijzer

Zijn oudste broer, Emiel, beëindigde kort na zijn geboorte al zijn studies aan de normaalschool. Hij zou eerst een paar jaar les geven in Terhagen maar in 1909 vervoegde hij het lerarenkorps van Hombeek onder Alfons Mariën.

Jan liep er ook school en heeft wellicht nog les gekregen van zijn broer. Of dat de leerprestaties ten goede kwam is zeer de vraag.

Kleine Jan en zijn zus Maria op de recent betegelde speelkoer van de jongensschool in de Bankstraat. Er werd toen ook een inspectielokaal voor de geneesheer gebouwd en nieuwe toiletten, deels te zien achteraan.

Een gemakkelijke leerling blijkt hij niet geweest te zijn. Dat kwam uit zijn aard en zijn voorgeschiedenis. De dreumes was rotverwend en iedereen liep hoog op met “kleine Jan”. Bovendien was hij meer dromer dan doener.

Over deze jeugdjaren vertelde hij zelf (aangepaste tekst uit een brief van 1940):

“ ***Ik heb de lagere school in Hombeek afgemaakt. Lezen en opstellen waren mijn lievelingsvakken. Ook gewijde geschiedenis en aardrijkskunde boeiden me erg. Dat kwam omdat ik nogal avontuurlijk was aangelegd en deze vakken prikkelden mijn verbeelding. Bovenal was ik een dromer en als dan in mij de ravotter boven kwam kon dat uitgroeien tot het dweperige toe. Dan ontsnapte ik niet aan de drang tot heldhaftigheid en heiligheid zelfs. Echt ondernemen was er niet bij waardoor ik me nu, zoveel later, eerder als een zwakkeling beschouw. Althans zo is het door mijn verdere levensontwikkeling meer en meer aan het licht gekomen. Dat is zo geëvolueerd niet alleen door mijn geaardheid maar ook door de omstandigheden. Mijn interesse voor tekenen kwam pas laat aan het licht, in de vakschool. Daar was ik een uitblinker in deze materie. Dat het niet eerder in Hombeek kon gebeuren, lag aan het feit dat men mij daar geen vrijheid liet en daar alles te secuur, meetkundig correct, moest gebeuren. Dat keurslijf was voor mij een gruwel. Wat mij echter het meest beangstigde was mijn totaal gemis aan oordeelkundig of mathematisch denken of redeneren. Rekenen heb ik nooit gekund. Bij de rekenlessen had ik meer oog voor de vogeltjes in de vrije natuur dan voor de berekeningen op het bord. Ik ben nu nog de wanhoop nabij als ik bedenk dat ik hierin in mijn verder leven nooit verder zal komen dan een kind in de laagste klassen. Na de lagere school heb ik de vakschool in Mechelen doorlopen maar zonder einddiploma.*** “

Jan was zes jaar toen zijn derde broer Frans Bertens (1988-1907) overleed. Deze studeerde ook aan de normaalschool en was amper 19 jaar bij zijn overlijden.

Zijn tweede oudste broer, Armand Bertens (1886-1915) die paswerker was in het Arsenaal te Mechelen, deed toen (1907)zijn legerdienst. Hij sneuvelde in 1915.

Dat vrij jonge contact met de dood heeft hem ook getekend. De tragiek van lijden, sterven en dood zal hij in zijn tekeningen vaak uitbeelden, soms vrij direct maar vaak ook allegorisch met een opgaan naar God of de tikkende tijdsklok. Hij schuwde het gruwelijke beeld ook niet van de dood als een skelet op zoek naar prooi.

Brief van Armand Bertens, soldaat aan de IJzer, aan zijn oudere broer Emiel Bertens, onderwijzer.

Zondag den 14 – 3 – 1915

Beminde broeder,
Met vreugde heb ik uwen brief ontvangen. Ik kan u niet veel nieuws schrijven daar er alle dagen het zelfde bijna is. Ik kom u zeggen dat Frans van 't Vergif in mijn regiment en mijne compagnie is en dat hij het goed stelt, zijn broeder Eugeen is ook nog in volle gezondheid. Zou ge hunnen ouders content kunnen stellen. Ik heb daareven ook een brief ontvangen van Joseph Gijsen. Hij vraagt mij of ik nieuws van Hombeek krijg. Ik heb daarjuist hem geantwoord dat ik eenen brief van U ontvangen heb en eene kaart van Holland. Zou ge eens willen naar mij schrijven hoe het met de familieleden van den Rossen en van Arthur Holsters (is), dan kon ik het hun laten weten. Den Rossen heeft al zoo vele brieven naar Hombeek geschreven en nog niets ontvangen. Hij zou ook al willen dat het gedaan was precies zoo als ik. Hij word het ook al beu, 't is te zeggen altijd hier op dezelfde plaats. Weet (ge) wie ik ook nog gezien heb: Jul van Maates. Jul heeft bij mij ook eens geweest en is zoo groot en dik geworden dat ik hem bijna niet kende. Ik hoop dat de goede God ons wel zal aanhooren. Ik heb deze morgen naar de mis geweest en heb overtuigd eens te biechten geweest maar vergeten te communie te gaan. Ik was te lang blijven liggen. Bidden doen ik alle dagen voor u allen en …….. Pastoor van Hombeek.
Hoe is 't met den geestelijken ? is hij ook te huis?
Nu, beminde broeder, schep kloeken moed. Het zal wel eens gedaan zijn, is 't vandaag niet zo is 't morgen. Schrijf mij zoveel ge kunt. Het zal mij opwakkeren. Als ik eenen brief krijg heb ik zoveel moed te meer. Aanvaard mijn beste groeten van hier.
Uwen welbeminde broeder,
Armand

Duizenden en duizenden kussen van hier. Ge kunt niet raden waar ik ben, ik mag toch niet.
Emiel, als uwe vrouw een kindje koopt moet ge zeggen dat ze een meisje moet koopen want ge ziet het; jongen zijn is niet goed.
Den goeden dag aan mijn ouders, uwe vrouw Maria en onze dikke boerin Maria en broerke Jan.

Gesneuveld aan de IJzer

Zijn broer Armand was infanterist bij het 4de Linieregiment. Soldaten van dit regiment kwamen op 24 april 1915 voor het eerst in contact met de vreselijke chemische wapens van de Duitsers. Velen van hen werden in het bos van Pijpegale door Yperiet getroffen, ook Armand. Hij werd afgevoerd naar Leisele, kort bij de Franse grens. Daar is hij overleden, 6 maanden later, op 25 november 1915. Hij werd te West-Vleteren begraven op het daar aangelegde soldatenkerkhof. In 1920 kreeg hij postuum het oorlogskruis met palm voor zijn overlijden *"ten gevolge eener ziekt van besmetten aard, opgedaan aan het front". Zo luidde het.*

Enige verklaring bij deze soldatenbrief:

Wellicht was deze brief van 14 maart 1915 het laatste bericht dat Armand Bertens naar het thuisfront stuurde, juist één maand voordat hij dodelijk gewond werd bij de slag om Steenstrate. Zijn broer Emiel was in 1913 getrouwd voor zijn oproeping en hij wist dat zijn vrouw in verwachting was. Op 26 april, twee dagen na zijn verwonding of fatale gasinfectie, werd een meisje geboren, Maria Bertens.

In zijn brief vernoemde hij enkele Hombekenaren:

Frans "van 't Vergif" : die was **Frans Van de Camp** (1894), houtbewerker-beeldsnijder uit het Dorp,

Eugeen Van de Camp (1893) : die was de broer Van Frans. Ze woonden in de toenmalige Statiestraat tegenover Bertens. Hun jongste broer was Warreke Van de Camp (1902), getrouwd met Liske Aerts (1908), alias "Liske van 't Vergif".

Arthur Holsters (1887) : die was de zoon van Hendrik Holsters (1858), een bakkersgast, en van Clémence Spoelders (alias "***Mans***"). Omdat zij roodharig was werd ze algemeen "***Rosse Mans"*** genoemd.

Het gezin "***Rossemans"*** woonde in de Broekstraat in het Dorp achter de smederij Phlips.

Joseph Gijsen (1894-1970) : die was de zoon van Jan Gijsen (1840) alias "***Jan Stapuit".*** Hij runde de herberg "De reizende passant" in de Diepestraat , naast het toenmalig gemeentehuis. Joseph trouwde na de oorlog en ging me zijn vrouw in Brugge wonen.

De lange schaduw van 14-18

De wapenstilstand van 11.11.11 in 1918 was wel het einde van vier jaar vreemde bezetting en wapengeweld maar toch liet de oorlog een wrange nasmaak achter. Bij een groot deel van dorpsgenoten, die actief ijverden voor Vlaanderen en het Vlaamse volk, was verder bloedvergieten voor een balorig land zinloos. Vooral bij families waar een zoon sneuvelde lag dat zeer gevoelig. Dat was in Hombeek overduidelijk zo bij de families Bertens en Hendrickx.

Literatuur en poëzie van Vlaamse schrijvers had bij deze bewustwording zijn werk gedaan. Kinderen die na de lagere school in hun gemeente, voortgezet onderwijs genoten hadden toegang tot deze literatuur. In hun gezinnen kwam manifest protest tegen de dominantie van franskiljons gezag. Het werd een beweging die zich ook politiek vertaalde.

"De Leeuw van Vlaanderen" van Hendrik Concience droeg sterk bij tot de Vlaamse bewustwording. Het mag ons niet verwonderen dat begin 20ste eeuw in Hombeek een gelijknamige herberg-feestzaal is ontstaan als reactie op wat eerder geopende herbergen met namen als "A la Station" of "A la Commerce".

Ook onderwijzer Emiel Bertens werd een bezield voorstander voor de Vlaamse zaak. Dat was zeker al gekiemd in de huiskring maar bovendien sterk gevoed in de normaalschool. Historica Kari Van Hoorick, die in 1993 haar boek publiceerde ***"Het Activisme te Mechelen (1914-1918) "***, deed ook opzoekingswerk over Hombeek. Daaruit vernemen we dat in Hombeek een 60-tal personen geëngageerd ijverden voor de Vlaamse zaak. Van hen waren er 20 "activist" te noemen en uit meerdere rapporten is gebleken dat Emiel Bertens, voor de oorlog al, als hun voorman gezien werd .

Na de oorlog gingen de frontsoldaten zelf zich opdelen in "nationalisten" of "patriotten", aangesloten bij de N.S.B. (Nationale Strijdersbond van België) en "flaminganten", bij de V.O.S. (Vlaamse oud-strijders). Hun leuze werd AVV-VVK (Alles voor Vlaanderen - Vlaanderen voor Christus). Aldus werd het zelfs in een klein dorp duidelijk dat deze oorlog een lang uitgerekte schaduw zou krijgen. Deze verdeeldheid hier gekiemd zou meer en meer een politieke dimensie krijgen. De ideologische verdeeldheid nam toe en er was een tweede oorlog nodig om de "flaminganten" serieus op hun plaats te zetten. Na 1945 verzuilde het politiek bestel in syndicalisten, middenstanders, boeren en de grote middenklasse, al dan niet uit het kerkse of antiklerikale kamp, tot de Volksunie (VU) het Vlaamse vuur opkoterde.

HET GEZIN van 'meester' Emiel BERTENS

Emiel BERTENS (1883 - 1962) gehuwd met M. Theresia VAN CAUSBROECK (1884 - 1931)

1. **Maria BERTENS (1915 - 1956)**
   X (2.9.1941) Jef Saerens
   (xx) Augusta Wyckmans
   Hilde, Ludgard,
2. **Frans BERTENS** (1916 - 1994)
   X Odilia Van der Kuylen
3. **Paula BERTENS** (1918 - 1920)
   (zie gedicht van Jan Bertens)
4. **Alida BERTENS** (1920-2005)
   X Jozef Van Herck
   Ria, Luc, Ingrid, Suzy
5. **Karel BERTENS** (1921 - 1921)
6. **Alfons BERTENS** (1922-2014
   X (19.6.1943) Elisabeth Heiderich
7. **Marcella BERTENS** (1923)
   X Leander Boogaerts
   Lieve, Dirk, Rit
8. **Remy Bertens** (1925 - 1988)
   & Rebecca Dopera
   Lucien
9. **Julienne BERTENS** (1928)
   x Jean Smets
   Patrick, Chris, Anne, Eric

In 1931 was moeder Bertens op 47-jarige leeftijd overleden. Meester Bertens kreeg huishulp van een kloosterzuster om te koken voor dit grote gezin van de 7 overlevende kinderen.

Meester Emiel Bertens heeft zijn Vlaams gezindheid nooit politiek verzilverd. Integendeel. Door het sneuvelen van zijn broer Armand moet het zijn doorgedrongen dat het anders beter kon dan met strijd een ideaal na te streven. Dat nam niet weg dat de stempel van Vlaams idealist hem nog parten bleef spelen. Als naweeën van de eerste wereldoorlog waren nog jaren lang nadien brandstoffen en sommige importgoederen gerantsoeneerd. Wie het nodig had, kon bemiddeling krijgen. Het was een voortzetting van het "Komiteit voor voedselbevoorrading" van onder de oorlog. Blijkbaar was Emiel Bertens in 1920 ook mee verantwoordelijk voor de bedeling. Er kwam na zekere tijd protest van tegenstanders. Ze beweerden dat er misbruiken waren en de meester zich verrijkte door zijn spitsbroeders voor te trekken bij de bedeling van kolen. Er werd een aanklacht gestuurd naar de gouverneur van de provincie. Na tussenkomst van hoofdonderwijzer Mariën en van de burgemeester werd hij officieel gezuiverd van die blamage. Het luidde als volgt:

Gezien den brief van de heer Gouverneur der Provincie in dato 31.3.1920 met kantmelding 5de Afdeling B n°1/71 met voorwerp "Onderwijzer – tuchtmaatregelen"
Gezien de adviezen van de heer Kantonalen Inspecteur en van de heer Burgemeester van Hombeek en van de heer Mariën, schoolhoofd alhier, die zaak aanbelangende,
Overwegende dat inderdaad de heer Bertens, onderwijzer alhier, een onvoorzichtigheid heeft begaan doch dat zijn handelswijze enkel voor doel had enig geld bij te verdienen,
Overwegende dat voor wat de kolenverdeling betrof hij het gemak en de intresten der inwoners verdedigde en wij nooit gehoord hebben dat hij zich met Activisme bezighield of zelfs in zijn handelswijze of in zijn gesprekken geen onvaderlandsliefde of défaitisme liet voelen,
Besluit: van de heer gouverneur van de Provincie te verzoeken van het mogelijke te doen om de heer Bertens voor deze onvoorzichtigheid niet te doen straffen of anderszins hem de kleinste straf te doen toepassen.

De klap was zeer zwaar aangekomen. Emiel had net daarvoor zijn tweejarig dochterke, Paula, verloren. Hij heeft van dan af angstvallig vermeden in opspraak te komen. Twee jaar later, in 1922, vervoegde de jonge Lode Hendrickx (1900-1963) het lerarenkorps. Hij had ook een broer gesneuveld aan de IJzer en nam het Vlaams idealisme, dat meester Emiel Bertens zo bezield had, van hem over.

1922: meesters Hellemans, Geraerts, Hendrickx, Goovaerts en de anciens hoofdonderwijzer Mariën en meester Emiel Bertens.

Nu serieuze dingen

In het gezin Bertens waren in die twintiger jaren nog slechts twee kinderen: **Maria** , 25 jaar, die naaister was, en **Jan**, 18 jaar. Drie kinderen waren overleden en **Emiel was** getrouwd en toen vader van 4 kindjes. Hij woonde in het schoolhuis in de Bankstraat.

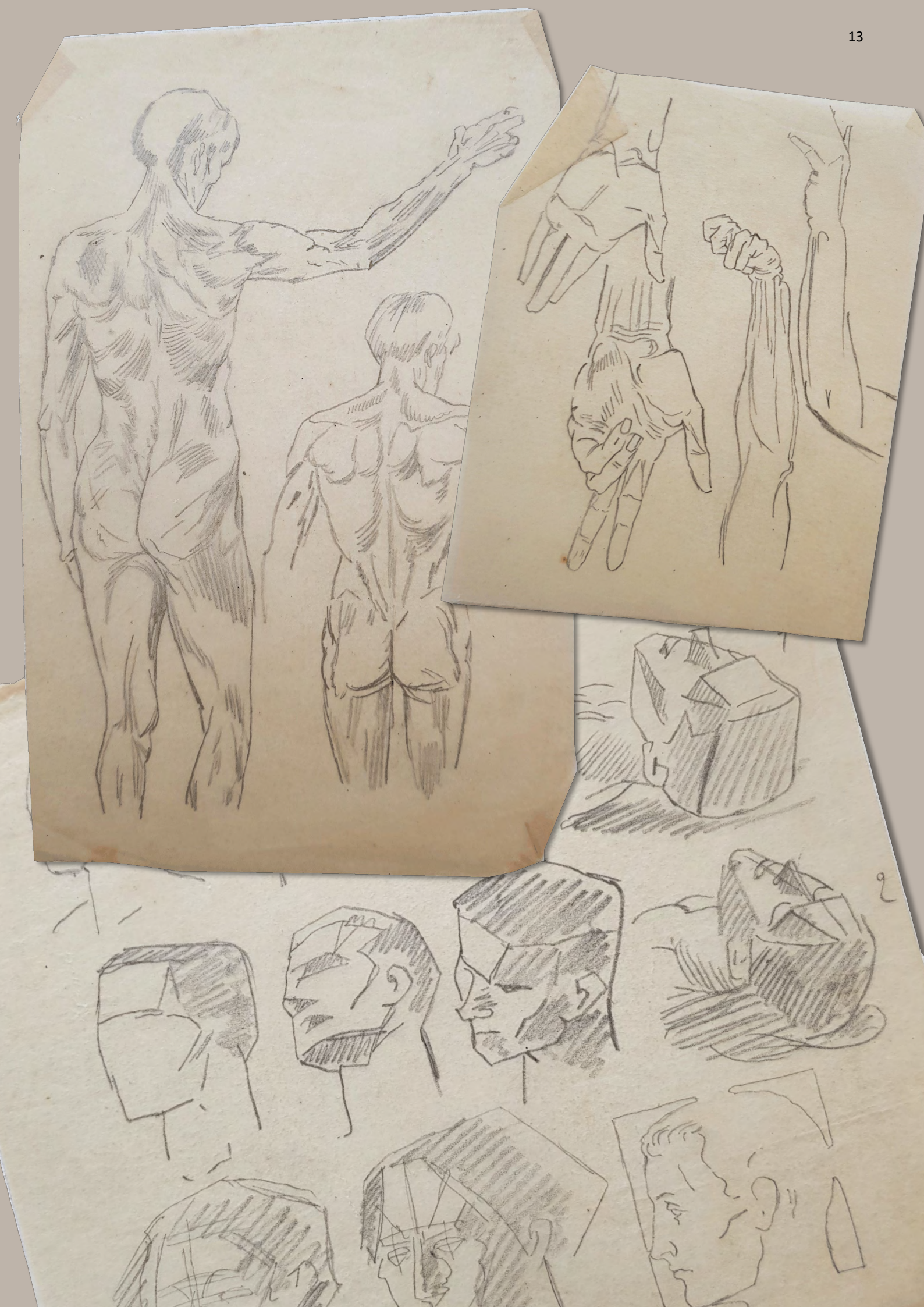
Jan Bertens had op de vakschool houtbewerking geleerd met als specialisatie het maken van sculpturen voor de meubelmakerij. Eigenlijk was dit niet zijn ding en het uittekenen van patronen voor sculptuurwerk en van kartons voor allerlei weefsels, steekwerk en kant, lag hem meer. Naar hij zelf getuigde was hij de meest uitmuntende leerling in de school qua schetsen en tekenen. Maar vooral zijn belezenheid was groot. Zijn stiekem grootste droom was wel ooit een erkend schrijver-dichter te worden en als het kon "kunstschilder" ook nog.

Na de school is hij eerst een tijdje aan de slag gegaan bij een Mechelse meubelmaker. Het Mechels meubel was over het hele land vermaard en de vraag naar bekwame sculpteurs was groot. Ook klein meubilair en accessoires zoals spiegels, luchters en kaders waren vaak juweeltjes van gestoken houtwerk.

Toch lag dit beroep hem niet.
In een latere brief maakte hij een levensbeschouwing met deze conclusie:
"***Ik stond niet open voor dingen die te secuurmeetkundig moesten geschieden. Dat was voor mij een gruwel. Redekundig denken was bij velen de grondslag om het te maken in het leven maar dat was mij nooit gegund. Dit schromelijk gemis werd dubbel vergoed, namelijk met aanleg voor tekenen en schilderen".***

Soldaat gemaakt

Na de oorlog 14-18 moest het Belgisch leger opnieuw georganiseerd worden. Jan Bertens was van de militieklas 1921. Hij werd in juni 1922 ingelijfd bij het 15de Linieregiment gekazerneerd in het fort van Wijnegem voor een opleiding van zes maanden.

Hij was zeker niet de joviaalste piot van de 11de Compagnie. Introvert en wat teruggetrokken koos hij nauwgezet zijn vrienden met wie hij een vanzelfsprekende vlotte omgang kon opbouwen. In een brief aan zijn vriend Mauritz Heeman van Antwerpen zegde hij: "*Tussen mijn compagnons vind ik veel 'gedaanten van mensen' maar weinig echte mensen*." Die selectieve mening putte hij wellicht uit een zeker zelfwaardegevoel door zijn grote belezenheid. Toch zegde hij toen van zichzelf als would-be schrijver en dichter dat hij maar "*een onbekende sukkelaar van ne schacht*" was.

Hieruit blijkt het dat Jan als jonge twintiger met het dichten erg begaan was. We kunnen ons voorstellen dat bij zijn kamergenoten-miliciens, gewone volksjongens, een dromerige dichter als een onalledaags iemand werd aanzien. Hij was voor hen een rare vogel, een buitenbeentje. Zijn verzen stuurde hij naar huis. Zijn zus Maria schakelde hij in als kopiiste. Ze werd gevraagd de gedichten over te schrijven voor opname in literaire tijdschriften. Jan was ervan overtuigd dat het enige voor hem weggelegd beroep dit van schrijver-dichter was.

Bij het sterven van het tweejarig dochtertje van broer Emiel schreef hij volgende tekst en maakte ook meerdere tekeningen.

Hombeek, 16 februari 1920

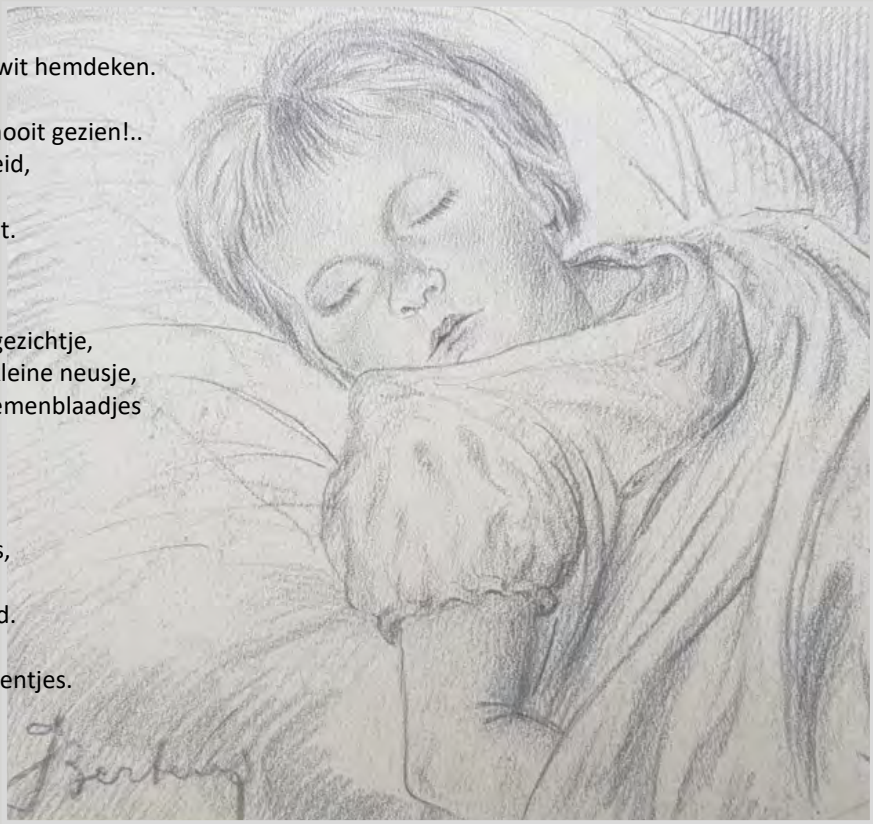
Paulake,

O! 't Lag daar zo schoon, dood in 't wiegske !
Zo stijf en stil uitgestrekt in zijn, wit, sneeuwwit hemdeken.
Zo roerloos.
Schoner lijk het nu dood lag, had ik het nog nooit gezien!..
Over heel zijn wezen lag zo'n naïeve zuiverheid,
de afdruk van zijn engelenzieltje
dat nu eeuwig blij in de hemel juicht en jubelt.

Een slapend bloemeken !... Waarlijk !
Hoe net afgerond dat lieve engelenkopke !
Hoe onberoerd lijk verse sneeuw, dat bollig gezichtje,
die zuivere trekken van de twee lippen, dat kleine neusje,
neergeslagen oogschelen, toegevouwen bloemenblaadjes
wenkbrauwzwart afgelijnd!

O! dat engelengezichtje zonder droefheid
in de grootste stille rust.
Magere blote armpjes met poezelige handjes,
de vingertjes achteloos toegevouwen
een hemelsblauwe paternoster omklemmend.
En die blote beentjes stijf uitgetrokken
met aan de kleine voetjes, koud versteven teentjes.
IJskoud, levenloos…. dood.

Dat beeld vergeet ik nooit !

Het bezette Duitsland op linker Rijnoever

De oorlog 14-18 was geëindigd op 11 november 1918 en Duitsland moest nu de schade vergoeden. Om deze herstelbetaling af te dwingen is het Belgisch leger het Westelijk deel van Duitsland gaan bezetten. De vierde bezettingszone grensde aan ons land en Nederland. Er waren vermoedelijk 20.000 Belgische manschappen in het Rijnland. Eerst waren dat nog frontsoldaten maar vlug werden de jongens, geboren tussen 1896 en 1900, die nog geen dienst deden opgeroepen voor die klus.

In 1923 werd ook het Ruhrgebied bezet

De Duitse herstelbetalingen bleven uit. In 1922 besloot de Belgische en Franse regering de Rijn over te steken en het sterk geïndustrialiseerde Ruhrgebied te bezetten. Dat gebeurde in januari 1923. De dienstplicht was toen 10 maanden. Omdat België te weinig troepen had om de Ruhr te bezetten wilde de minister van Landsverdediging, Albert Devèze (1881-1959), de dienstplicht met vier maanden verlengen. Daarop viel de regering.

Jan Bertens, soldaat bij het 15de Linieregiment, gekazerneerd op Fort 1 te Wijnegem, was bij de eersten bezetters in de Ruhr. Hij ontsnapte op de valreep aan een verlengde diensttijd. Hij had 6 maanden opleiding Wijnegem en van Januari tot eind april 1923 eerst in Sterkrade bij Oberhausen en dan in Dorsten.

Duitsland verachtte deze occupatie. Intern kende het land veel spanningen van extremen, zowel links als rechts. Er was een nooit geziene hyperinflatie (december 1923, 1 dollar = 4200 miljard mark). Niemand heeft vermoed dat door de haast onbetaalbare boetes een voedingsbodem bereid werd waarin het zaadje voor een dictatuur gemakkelijk kon kiemen met een tweede wereldoorlog als gevolg.

Pas in 1926 trokken de Belgen terug en in 1930 eindigde de bezetting definitief.

De Belgische en Franse bezettingslegers werden met een kwaad oog bekeken door de plaatselijke bevolking.
Getuige hiervan deze cartoon uit 1923 , gepubliceerd in het satirische weekblad Simplicissimus.

Bezetter in Duitsland

Jan is 22 als hij met zijn legereenheid naar Kerkrade in het Ruhrgebied wordt gedetacheerd. Soldaatje spelen lag hem niet. Hij gruwelde van die dwang en het gezag.

Ook in Duitsland verzonk hij weer in dromen over al het mooie op aarde, een beter leven, zijn thuis, het onbezonnene van de jeugd maar de toekomst na de legerdienst moest voorbereid worden. Zijn droom was ooit schrijver-dichter te zijn. De vakopleiding van houtsnijder die hij doorlopen had in Mechelen, lag hem niet zo erg. Taal en literatuur hadden zijn voorliefde. Zijn aanleg voor schrijven en vooral dichten ging hij hier meer en meer uitproberen.

In een minutieus klein boekje noteerde hij chronologisch wat hem opviel en wat hij voelde. Onbewust legde hij hierdoor intieme gevoelens bloot. Bovendien vernemen we meer over hem uit enkele brieven en kaarten die hij naar huis opstuurde en naar een paar vrienden. Jan was een hyper gevoelige jongen. Hij paste niet in deze rol van een dominante bezetter van de Duitse burgers. Dat de verhouding met de plaatselijke bevolking zo gespannen was, stoorde hem eerder en maakte hem droef. Zijn verhalen in dit dagboek geven niets prijs over het leven in de kazerne of de omgang met vrienden. Eén maal is er melding van “de wacht doen” zonder detail over wat bewaakt moest worden.

Hij kwam terecht in Sterkrade, een dorpje over de Rijn in het Ruhrgebied met veel industrie. De legerbarakken lagen wat afgelegen, buiten het centrum.

Het blauw gestreepte gebied (Rhur) werd in 2023 bezet.

Bij zijn aankomst op 23 januari 1923 stuurde hij een kaartje naar huis met zijn nieuw adres. Het was nog volop winter. Er viel sneeuw. De dagen waren koud en kort maar te lang om ze zinvol in te vullen. Verveling en nutteloos tijdverdrijven drukten de stemming.

‘k Ben het hier zo moe…

Van bij de eerste regels die hij neerpende in zijn boekje gaf hij blijk van moedeloosheid. Soldaat zijn en “*militarisme*” daar gruwelde hij van en weer vrij zijn was zijn droom. Hij schreef:

Verveling ! O verveling ! Militarisme.
Ik ben erin geprangd gelijk vroeger er ’n doodstraf bestond waarbij de veroordeelde in ’n muur gemetst werd tot aan het hoofd, alleen het aangezicht onbedekt, zonder eten en drinken zodat hij langzaam in vezelspannende pijnen sterven moest, langzaam aan. O gruwel!

Net als zo’n pijn als voor die veroordeelde is de pijn in m’n ziele die heur vlerken niet mag uitslagen, gevangen in de koude verveling van het laag onedel egoïstisch militarisme.

Eens zal de dag van vrijheid komen, de liefde van opstanding, lente met bottekens die zwellen van nieuw leven. O dan zal mijn ziel opwaarts stijgen met klapperende vleugels als een leeuwerik,
al zingend ’n levend lied: ’t hooglied van de Lente. Was de tijd al zoverre!

Sterkrade, 20.2.23

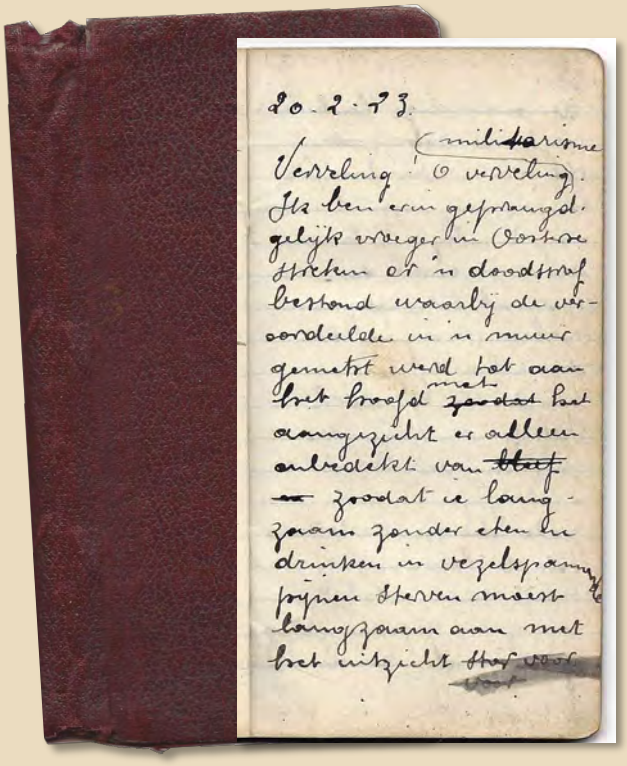
Ook een andere keer vergeleek hij de druk van het soldatenleven alsof er een reusachtige roofvogel hem met zijn klauwen zodanig te neer drukte dat ontkomen onmogelijk was, hoewel hij hartsgrondig naar vrijheid verlangde. Dit verwoordde hij aldus:

Daar drukt op mij iets reusachtig zwaar: ’n grote monstervogel met breed open zwarte vlerken die me alle licht en lucht beroven. Zijn klauwen dringen diep in mijn hart dat het rode bloed van mijn schreiend gevoel langs zijn ruwe klauwen druipen doet. O die opengetrokken ogen, woest, flikkerend van bloeddorst en verwaandheid. ‘k Leef als in m’n doodstrijd die nooit een einde zal hebben. Het beeld is zo bewust en klaar dat ik echt pijn gevoel.

M’n verlangen is dien last onmiddellijk af te stampen, het monster uiteen te rukken, te vermorzelen. O monster militarisme, vervloekt !

Sterkrade, 24.2.23

Ergens teruggetrokken in een hoekje van de barak of liggend op zijn strozak hield Jan, de jonge soldaat, zich genoeglijk bezig met dit soort zelfbeklag. Soms registreerde hij ook wat zich buiten afspeelde. Het zicht van een oude man met paard en spelende kinderen in de sneeuw zette hem aan het mijmeren en volgend cursiefje noteerde hij:

20.2.23.
militarisme
Verveling ! O verveling.
Ik ben erin geprangd
gelijk vroeger er 'n doodstraf
bestond waarbij de ver-
oordeelde in 'n muur
gemetst werd tot aan
het hoofd met
aangezicht en alleen
onbedekt van
zodat te langzaam zonder eten en
drinken in vezelspan
pijnen sterven moest
langzaam aan met
het aangezicht

De avond blauwt door de vensterruiten. Buiten staan bomen en huizen, afgetekende vlekken, zwart op wit, het witte sneeuwlandschap. De bomen als roerloze verstarde spookgestalten, de huizen als zware blokteerlingen met daarop malse witte kappen.

Kinderen kunnen van de rein-witte surprise die de winter hen geschonken heeft niet scheiden. Hunne kleine gestalten zwieren dartel door elkaar in de doening van hun sneeuwspel, sneeuwballen werpen en baantje slieren, onvermoeid.

Al donkeren reeds de blauwe luchten. In de duistere huizenblokken gaan lichten aan, vriendelijk wenkend naar gezelligheid in ’n warme huiskamer. Een late wagen rolt moeizaam over den glibberig steenweg, getrokken door het paard dat met hoogstappende hoefslag moeizaam voortkomt in de sneeuw. De kop gebogen, die van danige moeite heen en weer slaat op de maat van zijn stap. Daarnevens gaat de oude voerman zwaar en loom vooruit, moe als zijn paard.

En ’t gaat op in mijn hart die zorgeloze uitgelatenheid der kinderen te zien, hun blije spel dat van geen einde weten wil in dat witte sneeuwveld, tegenover die arme moede man. Misschien is hij levensmoe door al de kommer en zorgen dat het leven hem vraagt.

O ‘k wou dat het leven van alle arme zwoegers op ’n eindeloze zachtheid eindigen mocht, vol vrede in hun hert, gelijk kinderen spelend in de ongerepte sneeuwvelden. Vredig, zacht, wit, zo wit als sneeuw.

Sterkrade, 19.2.23

Een nieuwe Lente

Het verlangen naar betere tijden ging gepaard met de hoop dat de winter snel een einde zou nemen. Jan zou pas eind april zijn soldatenplunje mogen inwisselen voor burgerkleren. Hoezeer hij daarnaar ook trachtte, de barre winter was nog lang niet voorbij.

Naakt is alles nog wel. De bomen, hagen en struiken, geraamten van winterse doodsheid, verwachten rustig naar de volheid van herboren leven. Wie met liefdevolle belangstelling en 'n vroom gemoed naderen wil, zal een rilling voelen van jong ontluikend leven en trillen van blijheid, gespannen een reikend verlangen ervaren, omdat de Lente gaat komen.

Dat verlangen inspireerde hem, ook voor verzen. Daarin dacht hij al duidelijk de nieuwe botten op de twijgen te zien. De "*bottekens*", die zouden ontluiken tot frisgroene blaadjes, waren voor hem niet enkel de voorbode van een nieuwe lente maar ook van een nieuw begin voor hem zelf: zijn leven eindelijk in handen nemen, vrij zelfstandig werken en zijn talenten verzilveren, dat alles terug in zijn geliefde thuis.

'n Verske

Wit fijne blaarkes
Rond 'n herteke van goud.
Het wintert nog en
naakt is 't hout.
En toch kunt ge niet wachten
totdat in volle pracht en
glorie alles weer leeft
geurt en kleurt
wat de zonnegloed geeft.
O kleine fijne bloemeken
Gij staat zoo heel alleen
Wijl 't al rond u nog slapend is
En hier en daar slechts gapend is
Ontwakend m'n botteke klein
Ik zie u toch zo geren, bloemeke fijn
Omdat er in uw rein gezicht
Het blijde verlangen te lezen ligt
Dat 't gauw Lente zou zijn.

Sterkrade 18.2.23

Ik heb al bottekes gezien van 't jaar en iets blij in mij vernomen dat winter zijn laatste woord haast uitgestameld heeft en 't sterven nu zijn lot is.
Ik heb al bottekes gezien en heb het gevoeld in m'n hart dat 't jonge leven dat vrijheid belooft, zijn eerste woordjes zingen gaat.

Het zo heftig verlangen naar de nieuwe lente heeft alles te maken met de wens weer thuis te zijn. Dat bijna onwezenlijk verlangen doet Jan teruggrijpen naar de mooiste momenten uit zijn leven. Dat zijn de onbekommerde kinderjaren, de vrijheid van handelen zoals ongestoord een boek lezen op de Zennedijk, de geborgenheid van zijn moeder. Door deze dingen wat explicieter te beschrijven geeft hij veel over zichzelf prijs. Hij is duidelijk een verwend nakomertje. Zijn zin doen primeert. Dat lukte wonderwel als kleine jongen. Een duidelijke regressie naar die jaren is hem niet vreemd. Kind zijn had voor altijd mogen blijven en aan volwassen worden kon jammer genoeg geen halt toegeroepen worden. Dat betreurde hij zeer.
Hij schreef:

Vele herinneringen zijn in het album van m'n hert bewaard gebleven als de geur van dode bloemen. Mijn mooiste herinnering zijt gij, O kind, voor eeuwig geurend aanwezig in mij als waart ge iets van de hemel dat geen vergankelijkheid kent.

Het was niet gegund die zonnige zegen van uw schoonheid als een tastbare weelde in mijn bezit te houden. Dat heeft me vroeger pijn gedaan omdat het niet waar mocht zijn: dat immer wapperend jong zijn in mijn leven. 't Was een knagende pijn van teleurstelling en verlatenheid. Doch, toen je bij me was, voelde ik me gelukkig om uw kinderlijke vriendschap. Als je weg was, scheen ik me weer eenzamer te gevoelen en schreide soms, alsof ik iets verloren had. Dat alles is lang voorbij.

Nu ik intussen zoveel meer geleden heb, ver van huis, onverstaan en onbemind, heb ik al zo dikwijls gezucht. Mocht ik maar uw zonnige vriendschap bij me hebben! Ge maakt me wat vrediger. Weemoedig blijf ik toch omdat ik je nooit vergeten kan. Ge leeft weerspiegeld in mijn hert, als 'n stuk geluk met dat onvergetelijk lachje in uw rood bloeiend aangezicht, sappig van gezondheid. Ik zie het zo levend voor me dat ik er stil van word en als tot vroomheid bereid Ge sterkt me, O kind, schoonheid van mijn leven.

Kerkrade 21.2.1923

Liefde voor zijn dorp en familie

Zijn geboortedorp Hombeek sprak hem zeer aan. Vooral ook zijn familie lag hem nauw aan het hart,

'k Ben het hier zo moe zo doodmoe tot vervelens toe. 't Is precies of er geen eind meer aan zal komen. En zeggen dat het in Hombeek zo mooi en zo zonnig licht moet zijn. Mijn verlangen wordt onrustiger. Het is woelig in me. 't Is alsof ik met alle krachten tracht te vermijden dat er iets zeer fijn in mij kapot zou springen. Als ik 's avonds op mijn strozak lig, wordt dat gevoel rustiger. Als alle lichten gedoofd zijn en de jongens ronken als vliegtuigmotoren, dan schieten mijn gedachten gelijk wilde duiven naar mijn dorpken.

'k Zie alle lieve gebeurtenissen voor m'n geest voorbijtrekken als kleurige films. Flitsgeel van lichte zonnigheid. 'k Zie me zelven zitten aan de Zennedijk, 'n boek open op m'n knieën. De rivier, 'n ritmische stroom van muziek met regelmatig kalme stuwing van heur water langs enig kronkel-zwaaiende boorden. Er is geheimvol geritsel in de bomen en al de blaren schaduwen wiegelend heen en weer op m'n witte boek. Slanke margrieten aaien zacht mijne handen. Ik leef in een stil zonnig geluk en droom van 'n meisken, dat aan m'n zij gezeten al het mooie met mij aan 't lezen is. De zwarte letters van m'n boek zijn als klaar geluk dat m'n hert doet zingen.

En zo doezel ik zachtjes in. Mijn slaap doet al het pijnlijke van het soldatenleven vergeten in m'n dromen thuis bij m'n lieve ouders en zus.

"Laat me den nacht tot vriend; de nacht is goed !"
zo dichtte toch René De Clercq.

René De Clecq (1877-1932), de dichter, die door Jan Bertens hier wordt aangehaald was een beroemd Vlaams fenomeen. Hij schreef tal van volkse gedichten, sterk ritmisch, in het spoor van Guido Gezelle. Hij bekampte de achteruitstelling van Vlaanderen. Met laaiende hartstocht trad hij het activisme bij. Zijn opstandige strijdliederen veroverden Vlaanderen. Ontzettend veel componisten hebben zijn gedichten op muziek gezet, onder wie Flor Peeters, Emiel Hullebroeck, Lieven Duvosel, Lodewijk Mortelmans en Jef van Hoof. Zeer bekende liedjes zijn "Tinneke van Heule" en "Moederke alleen".

Het gedicht van René De Clercq dat Jan Bertens hier aanhaalde luidde als volgt:

Laat mij den nacht tot vriend; de nacht is goed.
De sterren zijn ver en het duister zoet.
Laat me den nacht tot vriend; de dag is wreed.
Te nacht komt mijn dode en sust mijn leed.

Gedachten wekken woorden, schreef jan. Denken aan zijn thuis, zijn dorp, brachten hem op het idee dat deze liefde eindeloos was als een gesloten ring.

Mijn dorpke

Ik drage mijn dorpken in mijn liefde
als 'n mooi fonkelend juweel in een ring.
Mijn dorpken is het mooiste der juwelen,
een rijkdom van blij-stralend licht,
zo rijk aan verschillende tonen en tinten
als heel de wereld rijk aan kleuren is.
De liefde die ik voor mijn dorpken draag
is een ring, eenlijnig, geen einde, geen begin:
'n volheid van gevoelen

Sterkrade, 16.3.1923

1935, pentekening, zittend aan de Zenne in Hombeek (JB)

Jan hield van zijn familie maar met zijn moeder blijkt de binding wel bijzonder hoog geweest te zijn. Meermaals tekende hij haar. In een van zijn optekeningen verwees hij naar een onverwachte thuiskomst tijdens een verlof en hoe hij moeder deed schrikken.
Dit schreef hij als laatste in Sterkrade:

Ik vergeet nooit dat ik eens met verlof naar huis gekomen was op een zaterdag namiddag. De deur stond op een kier. Heel behoedzaam kwam ik binnen op de tenen. Alles glansde van zuiverheid. Op het wit stenen stoveke stond een koffiemoor heel gezellig te dampen. Buiten, op het achterkoertje, hoorde ik het gekras van een schuurborstel. Van aan de achterdeur zag ik moeder die, diep voorovergebogen, aan 't schuren was. Ze stond met de rug naar mij gewend. Duidelijk was ze in diepe gedachten. Misschien was ze aan mij aan 't denken. Het ging in mijn hat dat mensken daar zo te zien werken. Hoe geweldig verschrok ze zich wel toen ze zich omkeerde om een emmer te nemen en mij in de deuropening zag staan.

Jan Bertens:: schets van zijn moeder.

O moederke, 'k zie nog hoe ge al wat ge vast had liet vallen en uitriep: " Oh, onze Jan !". Ze vloog mij rond de hals en zoende me zo liefdevol dat ik er om moest lachen.

Sterkrade, 27.2.1923

Een week later mijmerde hij verder over thuis:

Nu moet het mooi zijn in ons huisken. Moeder en zus zullen op ons hofken werken, zaaien en planten. Vele bloemekes zullen er goed bij varen bij het bedrijvig werk van allebei.

Als ik thuis zal komen, zullen de bloemen gans open staan omdat het dan Lente is. De mensen zullen me toelachen en van verre goeden dag toeroepen. Dan moet ons huisken gereed wezen, de deuren wijd open, zodat er een sterke wind doorheen waaien kan, een wind van vreugde. 't Licht zal met grote vlekken helderheid brengen in onze tempel: klaarte van tevredenheid. Een geur van bloemen zal van blijheid de lucht vullen in alle hoeken ons huisken. Als ik binnen kom zullen vader, moeder en zuster me liefdevol zoenen van blijdschap. Dan hoor ik ook al die lieve stemmetjes van de drie lieve kleintjes, Mariake, Franske en Alidake (kinderen van zijn broer Emiel) die met klare stemmen als uit vogelbekskens hun uitgelatenheid uitkwetteren. Jong leven is als de Lente. Ik voel me in een groot paleis van geluk, als ik er aan denk.

Sterkrade, 6.3.1923

Op 20 maart 1923 werd zijn legereenheid nog overgeplaatst naar Dorsten, meer noordelijk gelegen. Gaandeweg nam het verzet toe tegen de Belgische bezetting. De sfeer werd grimmig, zelfs vijandig, en in september 1924 hebben de Belgen Dorsten verlaten.

Midden april was het al afgelopen. Jan had nog verlof gespaard en kon zo 14 dagen eerder afzwaaien. Een laatste vers pende hij nog vlug neer in zijn dagboekje, een week voor zijn vertrek. Het klonk als een ultieme jubelzang van vreugde omdat deze donkere bladzijde nu voorgoed omgeslagen kon worden.

Vreugdezang

Hoe licht is de dag
en hoe strelend de dromen.
Hoe licht is de wind
die ze mede voert.
Hoe licht is de dag.
Licht zijn mijn dromen
Mijn hart zingt ontroerd
het lichtend lied
dat de dag gaat komen
die me lachend weer
in moeders armen voert.

Dorsten, 4.4.1923

En eens terug in zijn heimat, verzuchtte hij:

Stille bede

Laat me leven als 'n bloem
Zo vredig rein
Die anders niets begeren kon
Dan trillend in de zonneschijn
'n simpele bloem te zijn.

Laat me wezen als een bloem
stil, onbewust
van norsheid en van zoetigheid
die 's mensengoedheid wakker kust
vol Lente-levenslust.

Laat me wezen als een bloem;
eerbiedig – stil.
Daar God in al wat schoon is, leeft
en nergens liever wonen wil
dan in iets rein en stil.

Hombeek, 15.4.1923

"Leven als een bloem", beter kon hij niet verwoorden wat in hem omging. Van nature schoonheid brengen zonder zorgen . Dan zou hij finaal met dankbaarheid kunnen terugblikken op het schrijversbestaan dat hij begonnen was. Het is heel anders gekeerd.

TERUG THUIS

Tijdens zijn legerdienst was het al duidelijk geworden dat Jan een beroepsleven beoogde in de richting van schrijver-dichter. Zo leefde hij, zo gedroeg hij zich. Hij koos gelijkgestemde vrienden met wie hij correspondeerde over schrijvers, literatuur en tijdschriften. Ze wisselden verzen uit met mekaar en hoopten op schouderklopjes voor het gepresteerde werk.

Jan stuurde zijn verzen op naar uitgevers van tijdschriften in de hoop dat ze zouden opgenomen worden. In een brief die hij in maart nog naar zijn ouders en zuster Maria stuurde zegde hij:

"Zojuist, zus, heb ik al antwoord gekregen in A W. van m'n verzekens. Ze vinden ze werkelijk mooi: toch worden ze niet opgenomen. Ik zou er nog eens willen naar schrijven, maar liefst als ik thuis ben. Toch zullen ze er van mij wel nog opnemen, daar ben ik zeker van." In dezelfde brief vroeg hij aan zijn zuster Maria dat ze niet mocht vergeten "*nog eens wat verzen over te schrijven."*

Zwart-wit pentekening door Jan Bertens (vermoedelijk ca 1935)

De kost verdienen

Eens terug thuis waren de ogen op hem gericht. Hij was nu de kostwinner in het gezin. De ouders waren op rust gesteld en zijn zuster Maria kluste wat bij als naaister voor vrienden en kennissen. Dit verantwoordelijkheidsbesef werkte op zijn gemoed. De botsing tussen droom en werkelijkheid speelde hem weer parten. Dat luchtte hij aldus In de hem eigen beladen stijl met overdadige woordenvloed :

't Leven ligt voor me als 'n reusachtig gebergte van plichten. Ze rijzen groots en sterk ten hemel, hun fiere kruin van graniet in de wolken. Elke dag is de tijd van plichtsvervulling. Elke dag moet ik zulk een berg beklimmen en zo al de dagen van mijn leven moet ik door stormen en winden, bezweept en bebeukt, met vasten voet van wilskracht berg op, berg af, en zo geleidelijk voort totdat de dood me op den top van den laatsten berg moge vinden en de Engel der gerechtigheid me in 't eeuwige rijk van liefde en rust moge overbrengen in het hart van God.

Hombeek, 25 april 1923

Schrijven en dichten is immer een passie gebleven, zijn hele leven lang. Met kunst zijn brood verdienen was een wensdroom. Zo iets was niet eens weggelegd voor gerenommeerde Vlaamse schrijvers en dichters. De meesten van hen beoefende kunst in bijberoep. Deze bittere realiteit zou meer dan 10 jaar later pas tot hem doordringen.

Jan had niet de kans gekregen in zijn schoolopleiding om zich te bekwamen in de vereiste literaire disciplines en analytisch denken zat er bij hem niet in. Dat zegde hij zelf. Een goede synthese maken moet geleerd worden. In wezen was hij een self-made man die vrij zijn goesting wilde doen en wist - zoals hij ooit beweerde - dat hij een hekel had aan '*het keurslijf van richtlijnen*". Zijn zinsbouw en woordkeuze blijken daaronder te lijden en vele mooiklinkende woorden gaan meer zeggen over hoe hij het aanvoelde dan hoe het in een ordentelijke zinsconstructie hoorde te zijn.

Bij het tekenen hanteerde hij dezelfde visie en ging zijn fantasie primeren op meetkundige regels. Grafische kunst laat dat toe. Dat heet dan scheppende inspiratie. Daarin toonde hij een echt grote begaafdheid. Het lag dan ook voor de hand dat tekenkunst een grotere rol is gaan spelen. Hij besefte ook dat hiermee gemakkelijker geld te verdienen was.

Afscheid van zijn ouders

Eens thuis kon het gewone leven weer opgepakt worden. Jan zocht zijn weg en zuster Maria was de huishoudhulp en kluste bij door naaien en herstellen van kleren voor het gezin en goede bekenden

In 1925 zijn de doodsklokken tweemaal aan het luiden gegaan, in september en in november. Beide ouders stierven. Jan beschreef het verdriet van moeder bij de plotse dood van zijn vader.

Ook voor zijn moeder liet hij een gedicht na. Dat gebeurde op 14 maart 1947. Die dag was hij 46 jaar geworden. Het gedicht mag als een soort postuum dankgebed gezien worden uit erkentelijkheid omdat Jan nog mocht verder wonen in het huis van moeder waar hij zijn jeugd had doorgebracht.

Bij vaders dood

Hemelscheurende sirene
was de kreet van moeder
'n vlijmende straal
naar 't onbereikbare!
'n Duizeldraaiende wind
hief mij op tot in de wolken
en plofte me neer met m'n hoofd
als een kassei voor vaders bed…

Koud en stijf als een afgekapte rots
lag vader, ongevoelig.
Onverbiddelijk werd Gods wil volbracht!
En moeders geschrei steeg als 'n huilende golf
van nutteloze pijn en wee en wanhoop
neerzinkend in een machteloos wenen.
En verder ging de dood

de huizen door, de wereld door
de landen door
grijnzend om zijn koude boodschap!

Moeders woon

Mijn moeder heeft mijn lot verbonden
aan al wat komen en verdwijnen moet.
Door woestenij van leed en zonden;
Ik dank u God dat ik bevrijd, ontbonden
van alle ijdele waan, ben uitgebloed.

Ik dank U zeer daar ik weer jarig ben.
in Uwen dienst nog steeds gewarig ben
voor 't licht, door alle liefde vroom begroet.
Dies wacht mijn leven,
zo aanhankelijk aan 't aardse schoon
in deze woon, gerust,
vergankelijk en gewoon
de hand die alles toe en open doet.

Ik bid nog steeds
mijn morgen en mijn avondgroet
in moeders woon!

Zuster Maria BERTENS (1895-1952)

HET GEZIN Jan BERTENS

Jan BERTENS (1901 - 1973), gehuwd 1928 met Serafina SIJMONS (1902 - 1957)

Elza BERTENS (1928 - 2019)
x Frans BINST (1927 - 2019)
Zoon:
Stefaan BINST (1960-2009)
x Beatrice KNOPS
Zoon:
Adam BINST

1932: het echtpaar Bertens met hun dochtertje Elza.

Jan heeft in die jaren ook wel eens rondom hem gekeken of er niemand te vinden was met wie hij de liefde delen kon. Moeilijk is dat niet geworden. Op een boerderijtje in het Pastorijstraatje, op een boogscheut van zijn thuis woonde Serafien Sijmons, in de volksmond “Finne van de Wash”.

Finne was de dochter van Edward Sijmons (1872-1932) en Leonie Spoelders (1872-1951). Vader Sijmons werkte in het Arsenaal. Finne was het zesde kind in de rij van 9 kinderen van wie de meesten na hun huwelijk in het Dorp bleven wonen. Ze was één jaar jonger dan Jan.

In 1928 zijn ze getrouwd en gingen wonen in het ouderhuis van Jan. Nog hetzelfde jaar van hun huwelijk werd begin november 1938 een dochterke geboren: Elza. De zuster, van Jan, Maria Bertens, is nog jaren blijven wonen bij het gezin. In april 1941, in volle oorlogstijd is ze uiteindelijk toch getrouwd Ze was dan 46 jaar oud. Ze trok in bij haar man, Egied Muyldermans, die schaliëndekker was te Kapelle-op-den-Bos. Hij was weduwnaar van Maria Schaerlaeken met wie hij twee kinderen had. Haar huwelijk duurde maar een goeie tien jaar. In 1952 is ze plotseling overleden.

Er was ook een nauw contact met zijn broer, meester Emiel Bertens. Zijn gezin was gestadig aangegroeid en tussen 1922 en 1928 waren daar nog vier kindjes bijgekomen. Ze waren steeds welkom geweest bij hun grootouders en nonkel Jan en tante Maria.
In zijn dagboek vertelde meester Bertens hoe liefdevol ze steeds ontvangen werden en hoe gul ze beloond werden bij de kermissen of bij de komst van Sint-Niklaas. Die goede familieverhouding is er gebleven ook na de dood van hun grootouders. Dit gezin werd ook erg overschaduwd door het plotse heengaan van de moeder in 1931.

1931: Alfons Berten, zoon van Emiel, tekening JB (Jan Bertens)

Van nonkel Jan wist de hele familie dat hij een kunstenaar was. De hele familie keek op naar de dichter die ook bijzonder goed kon tekenen. Bij overlijdens werd hij gevraagd een aangepast rijmdicht te maken voor het gedachtenisprentje. Zo had hij het gedaan bij het afsterven van zijn nichtje Alida en deed hij ook bij het overlijden van zijn schoonzus. Later ook nog in 1962 voor het prentje van zijn oudste broer Emiel en van een kozijn, Louis Bertens van Mechelen.

Heel veel schetsen van huiselijke taferelen zijn bewaard gebleven. Een paar voorbeelden hierna.

Finne aan de huisdeur bij een processie.

Beelden van het huis en de tuin. Rechts de nog open grond van ’T Sjoen en links bouwde secretaris Goovaerts.

Jan is er blijven wonen, ook na het overlijden van Finne met zijn intussen gehuwde dochter Elza.

Elza en haar man Frans Binst verhuisden naar hun nieuwe woning in de Spoorwegstraat. Eind der tachtiger jaren heeft hun zoon, Stefaan Binst, ingenieur-architect, intussen gehuwd met Beatrice Knops, het huis Bertens gesloopt voor een nieuw huis waar hij een tijd heeft gewoond.

Het moeilijke interbellum

Het huwelijk van Jan was gestart in moeilijke jaren die tot 1940 zouden duren en algemeen als *"het Interbellum" bekend zijn. De inflatie en financiële crisis had snel een economisch effect met een massawerkeloosheid die elke verbeelding tartte.*

Jan had voordien al gewerkt bij drie meubelmakers maar hierover zegde hij zelf: *"met die betrekkingen als houtsnijder-sculpteur daar verdien ik - zoals men zegt - niet eens het zout op de patatten"*.

Op de huwelijksakte is hij vermeld met beroep "kantentekenaar". Meer dan letterkundige had zijn bedrevenheid in tekenen hem willens nillens naar een beroep gedreven. Hij werkte te Mechelen voor een fabrikant van kant. De eigenaar was de heer R Lava, die van Joodse afkomst was. Dat heeft geduurd tot kort voor de tweede wereldoorlog toen het klimaat voor de Joden te grimmig geworden was en meneer Lava naar de States vertrok.

Of dit een voltijdse beroepsbezigheid is geweest kan in vraag worden gesteld gezien andere sollicitaties.

Hiernaast patronen van Jan voor houtbewerking en kantwerk.

1928: op de IJzerleen te Mechelen

3104

Er zijn ook patronen van tekeningen die duidelijk voor het weven van bekleedsels voor de meubelmakerij bestemd waren. Mogelijk vond hij ook afnemers in deze bedrijvigheid.

Mogelijk heeft deze beroepsactiviteit hem aangezet zich meer op tekenen te gaan toeleggen. Dat is zo ver gegaan dat hij zich bij wijlen is gaan identificeren met als beroep de naam "***kunstschilder***".

Toch bleef schrijven en dichten zijn voorkeur. Hij zal de komende jaren geen moeite sparen om te lobbyen bij vrienden, met relaties of enige invloed in de wereld van publicisten van tijdschriften en van boeken, om zijn teksten of verzen te laten opnemen.

Jan kreeg zo een drang om te tekenen dat hij schetsen maakte op alles wat hij onder handen kreeg, reclameblaadjes, invitaties, blocnotes tot zelfs op sigarettenblaadjes. De passie zat hem heel hoog.

ZAKBOEKJE
VAN DEN
BELGISCHEN
LANDBOUWER

1928

Aangeboden door de
DÉLÉGATION DES PRODUCTEURS
DE NITRATE DE SOUDE DU CHILI
Keizerstraat, 43, Antwerpen

ZAKBOEKJE
VAN DEN
BELGISCHEN
LANDBOUWER

1928

Aangeboden door de
DÉLÉGATION DES PRODUCTEURS
DE NITRATE DE SOUDE DU CHILI
Keizerstraat, 43, Antwerpen

...e. 1927. — 17.000.

SODANITRAAT VAN CHILI

NATUURLIJKE STIKSTOFMEST

15 1/2 % NITRISCHE STIKSTOF 15 1/2 %

Het **Sodanitraat van Chili** is de voordeeligste stikstofmest, omdat de **Nitrische Stikstof,** die het inhoudt, in de **verhouding van 100 %** **onmiddellijk opneembaar** en **benuttigbaar** is, omdat het **den grond niet verzuurt,** omdat — daar het **niet bijtend is** — zijn gebruik uiterst **gemakkelijk** is en omdat het, doelmatig toegepast, **altijd** en **overal merkwaardige uitslagen** geeft.

INLICHTINGEN, BROCHURES EN ANDER DRUKWERK betreffende het SODANITRAAT VAN CHILI worden KOSTELOOS VERSCHAFT door de

Délégation des Producteurs de Nitrate de Soude du Chili

...ng.

De boer, die veel *achter* uitgaat, gaat vooruit.

Het So...
zaaien of

...hine

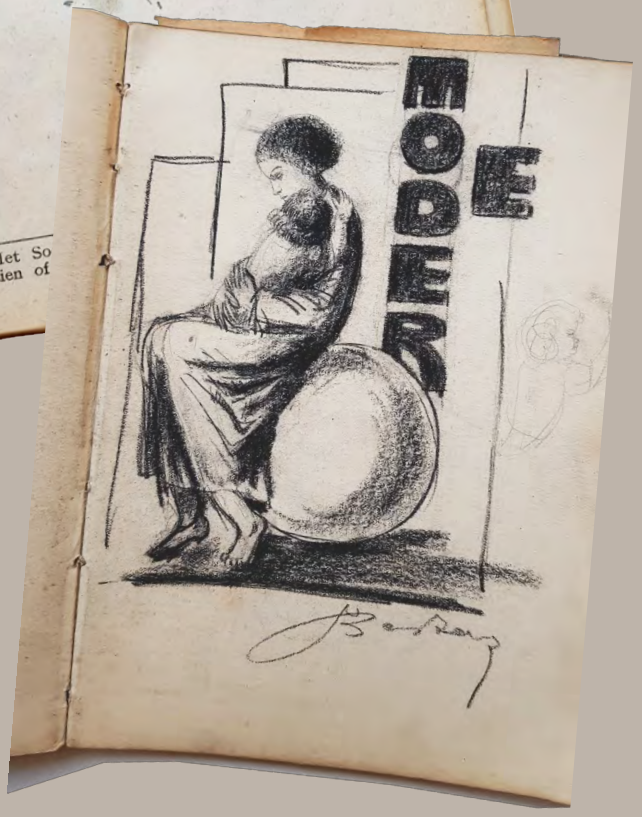
...steen.

De stikstof van het Sodanitraat van Chili is geheel opneembaar en benuttigbaar.

...zijn.

Kwaad zaad, kwade vruchten.

DE PRODUCTIEFSTE JAREN

Jan was nu in de fleur van zijn leven. Tussen de 30 en 40 bruiste de energie in hem op en hij wilde laten zien dat hij, als geboren kunstenaar, de gave van schrijven en tekenen kon verzilveren. Al speelde het politiek-economisch klimaat niet in zijn kaart, toch spaarde hij geen moeite om ook uit de duistere onbekendheid te treden. Zijn teksten en verzen dienden beter bekend te zijn. Opnames in literaire tijdschriften of kleinere publicaties zouden een springplank zijn naar een plaats tussen de anderen die met schrijven bekendheid verwierven en er ook degelijk wat geld konden mee verdienen.

Eigenaardig genoeg heeft deze literaire drang hem aangedreven tot de overstap om meer te gaan tekenen en schilderen.

Hij begon illustraties te maken bij de verhalen die hij schreef. Het gebeurde ook dat een beladen gedicht hem zo beroerde dat hij het ging uitbeelden met de hem eigen tomeloze fantasie.

Emotie was de drijfveer voor zijn schetsen, tekeningen en schilderijen. Wat begonnen was met zich technisch bekwamen in de vakschool, resulteerde eerst in tekenen in opdracht voor de handel. Hij maakte kartons en ontwerpen voor kant en weefsels, Ook hier was hem, buiten vorm en grootte, een zekere vrijheid gegund en kon zijn fantasie worden aangesproken.

De mooiste tekeningen creëerde hij zeker wel in een opwelling van grote emoties. Die waren er, en veel bij een gevoelige ziel als hij was.

Jan kon zich ongebreideld laten meeslepen bij gedachten aan het overspannende godsbeeld, het hiernamaals, de rol van de engelen, leven en dood, de strijd tegen het kwade, de onvermijdelijke dood.

Zoals gezegd illustreerde hij zijn verhalen en maakte hij bij de sprookjes zeer originele en inspirerende prenten die stilistische pareltjes mogen genoemd worden. Hij maakte portretten van schrijvers-dichters waar hij naar opkeek maar ook de beladen politiek met de groeiende Vlaamse gedachte heeft hem een tijd inspirerend beroerd .

De liefde is van alle tijden en een kunstenaar die daar geen oog voor heeft gehad, moet nog geboren worden. Ontboezemingen en tekeningen van liefde zijn veelvuldig in zijn werk aanwezig, zij het de verheven liefde tot God en alle heiligen, zij het de moederliefde met kind of de ontluikende liefde bij jonge koppeltjes, dan mocht ook het liefdesleed van het vrouwelijk naakt niet ontbreken in alle stijlen en kleuren.

Jan was een familieman en rasechte Hombekenaar. Talrijke portretten heeft hij gemaakt van gezinsleden, andere familieleden en verwanten of goede vrienden. Hij maakte veel zelfportretten. Als trommelaar bij de Koninklijke Harmonie Sint-Martinus van het Dorp vond hij enig sociaal contact met zijn omgeving. Hij maakte tientallen schetsen van Hombeek, de landerijen, de kerk en de Zenne. Ook de folklore ging hij niet uit de weg en het Sinte-Mette-zingen uit die periode kreeg zijn aandacht.

Een man met een bijzondere inborst en zeer begaafd zag in die jaren met grote ambities een mooie toekomst tegemoet.

De kunstenaar-kostwinner

Buiten het uittekenen van ontwerpen die hij van zijn werkgever waren opgelegd, vulde Jan zijn dagen met schrijven van verhalen en het maken van gedichten. Hij bleef er rotsvast van overtuigd dat hij eens zou doorbreken en erkenning krijgen tussen de groten in de wereld van de literatuur.

De familie Bertens had van oudsher een goede relatie met de juffrouwen Peeters. Ernestine Peeters (1882) en Marguerite Peeters (1884) waren twee ongehuwde dames die in de O.L.Vrouwstraat woonden. We vermoeden dat ze verwant waren aan Karel Peeters (1880-1956), handelaar te Mechelen, die de voorzitter was van de plaatselijke afdeling van het Davidsfonds. Er werd hem gevraagd bij het hoofdbestuur te bemiddelen voor de Hombeekse schrijver. Welke proeven werden voorgelegd is niet bekend. Het antwoord bleef uit en bij verder aandringen ontving Karel Peeters op 6 december 1932 toch volgend bericht van de dienst uitgeverij en getekend door Eduard Amter, secretaris-generaal van het Davidsfonds:

> *"Geachte heer, Ik had inderdaad aan de heer Bertens geschreven dat ik hem reeds voor de goede week eens zou komen opzoeken. Mijn bedoeling was om hem nog ander werk te geven en hem daarover een en andere inlichting te verschaffen. Tot hiertoe is het er echter nog niet kunnen van komen daar ikzelf enkele gegevens mis. Maar alleszins heb ik nog wat op 't oog voor hem. Met beleefde groeten."*

Blijkbaar had Jan al een opdracht vervuld. Welke is onbekend en er is verder ook geen spoor van samenwerking met deze vereniging of enige publicatie van teksten.

Het is wel zo dat Karel Peeters, die voor Jan lobbyde, geen onbekende was in Mechelen. Deze zakenman was in 1919 bestuurslid van de Katholieke Vlaamse Volksbond. Hij was de eerste voorzitter van het Katholiek Vlaams Verbond van Mechelen en gemeenteraadslid voor de katholieke partij. Buiten plaatselijk Davidsfondsvoorzitter was hij ondervoorzitter van de Christen Middenstandbond 'De Kleine Burger'. Hij mag aanzien worden als één van de pioniers van de Vlaamsgezinde sociale beweging. Van 1950 tot zijn dood in 1956 zat hij ook in het bestuur van de Kring voor oudheidkunde van Mechelen. Er is ook een spoor dat de befaamde organist van St.-Rombouts, Flor Peeters, het later ook opnam voor Jan Bertens. Tussen beide Peetersen is geen aanwijsbaar verband.

Vlaamsche filmkens

Het is niet bij deze ene bemiddelingspoging gebleven. Geen inspanning was hem te veel om het ooit waar te maken.

Vanaf 1931 verschenen de "Vlaamsche filmkens" elke week. Het was een variatie van avonturenverhalen en sprookjes maar heel wat levensbeschrijvingen van Vlaamse groten, katholiek geïnspireerd en dus ontbraken de vele missionarissen niet. Eén boekje telde 32 pagina's en kostte 50 centiemen. In vijf jaar tijd steeg de oplage naar 40.000 exemplaren, en de populariteit bleef toenemen tot een oplage van circa 60.000 exemplaren per week werd gehaald.

In oktober 1932 had het fenomeen van het wekelijkse boekje met zeer gevarieerde verhalen, levensschetsen en sprookjes al zo een opgang gemaakt dat in elke huiskamer met studerende jongeren wel een "Vlaams filmke" te vinden was. Dat was iets naar de hand van jonge debuterende schrijvers. Jan greep zijn kans en schreef naar de populaire "oom Frits", pater Dils. Hij werd uitgenodigd zijn handschriften op te sturen. Jan deed zijn uiterste best. Hij stuurde een verhaal en een sprookje. Het ene heette "***Rozenbloeike***", het verhaal van een opgroeiend lief meisje en het sprookje noemde hij "**De Wonderprins**". Daarop kwam het antwoord van goede ontvangst en dat de ingezonden voorstellen zouden worden beoordeeld maar dat er wat geduld moest beoefend worden.

Meer dan een jaar wachtte Jan op een publicatie. Die kwam maar niet. Zijn geduld was op en in maart 1932 schreef hij met enige verontwaardiging naar pater Dils in Averbode:

> *" Eerwaarde Pater, Het Is ongeveer twee en half jaar geleden dat ik twee handschriftjes heb opgestuurd. Na zoveel tijd geloof ik niet van ongeduld te moeten beschuldigd worden. Ik wil een beroep doen op uw geheugen en u tevens de vraag stellen wanneer ze zouden verschijnen (in geval ze nog in de verzameling bestaan)?*
>
> *Als ze nog niet aan hun bestemming gekomen zijn, mag ik u dan vriendelijk verzoeken, de nummers dichterbij te schuiven. In een gewoon geval, zou dit een schromelijk verwaande vraag wezen, doch vergeef me a.u.b., Ik leef in geen gewone omstandigheden. Ik ben er me wel van bewust dat veel der inzenders absoluut geen haast moeten hebben. Het zijn meestal intellectuelen die zich, midden deze onevenwichtige tijd, nog immer mogen verheugen op een gevestigde positie. Ze beogen het ereloon van een filmke niet zozeer als nodig inkomst dan als de voldoening hun werk gedrukt te zien, wat ook nog begrijpelijk is.*

Voor mij is het evenwel helemaal anders. 't Is niet mijn eigenliefde die voldaan moet worden, doch , volledig werkloos zijnde, zou dit ereloon van veel groter betekenis zijn, al ware het maar voor een ogenblik van morele opbeuring, dan nog niet zozeer voor mij, doch ook voor mijn gezin waarvoor ik mijn natuurlijke bestemming als huisvader niet vervullen kan. Dat de schande, de oneer die kleeft op den godvergeten tijd, den tijd van het alle verantwoordelijkheid ontkennende liberale stelsel, den tijd die ons alle menselijke levensrechten ontstolen heeft, den tijd van de collectieve en individuele degeneratie. Ik zou me ten zeerste verplicht voelen jegens U moest U me een opheldere genoegdoening kunnen verschaffen.

Wat ik ter aanvulling nog vragen wou is het volgende, zou het soms niet mogelijk zijn, ingezonden handschriften ter hand te krijgen om ze desgevallend van illustraties te voorzien ? Ik stuur hiermede een kleine proef die, niet opgestuurd zijnde, bedoeld was als illustratie van mijn handschriftje.

Ik groet U met waardering in X^to.

Jan Bertens

Het is een noodkreet. Jan had het moeilijk en de agressievere stijl van zijn brief verraadde dat het geduld stilaan opgeraakte. Het is niet duidelijk of toch iets verschenen is bij Averbode. De tekst van zijn verhaal en sprookje is niet achterhaald. Hij gebruikte ook een schuilnaam.

De redactie van "Vlaamsche filmkens" was duidelijk in handen van Emiel Van Hemeldonck. Hij was zeer kieskeurig op stijl en inhoud. Lag het daaraan ? Het is anderzijds wel juist dat reeds gevestigde jeugdschrijvers die hun publicaties als welgekomen bijverdienste beschouwden, meerdere verhalen publiceerden en diverse schuilnamen gebruikten om dit te verdoezelen. Van Hemeldonck in de eerste plaats.

"Vlaamsche filmkens"

de katholieke uitgeverij "De Goede Pers"
van de paters Norbertijnen van Averbode.

In 1919 verscheen bij deze uitgeverij een nieuw tijdschrift. Het heette "Zonneland" en was gericht tot de katholieke jeugd met als ondertitel "***Tijdschrift van den Eucharistische Kruistocht***" (E.K.). Pater Luciaan Dils (1898-1954 had de leiding van 1924 tot 1932.

Op 2 november 1930 verscheen als bijlage bij ***Zonneland*** een eerste exemplaar van "***Vlaamsche Filmkes".*** De naam verraadt de tijdsgeest. In het interbellum was de film het nieuwe medium bij uitstek. Het eerste *Filmke* heette **"*De wondere tocht***" en was geschreven door Frans Hammenecker.

Pater Dils, alias Oom Frits, werd de hoofdredacteur. Zijn rechterhand was Emiel Van Hemeldonck (1897-1981), een onderwijzer uit Zwijndrecht. Hij verklaarde zelf over de beginperiode:

"Mij viel hoofdzakelijk de taak te beurt geschikte handschriften op te vissen, zo nodig even op te kalfateren of bij te werken. Elke week moest een handschrift kant en klaar naar de drukkerij! Ik herinner mij de lange winteravonden - het kunnen ook nachten geweest zijn - gebogen over het stapeltje inzendingen, vissend naar een verrassinkje, opgetogen over de ontdekking, of, wanneer de ontdekking uitbleef, zelf in de pen klimmend en een verhaal neer te schrijven".

Van hem verschenen tientallen verhalen onder diverse synoniemen. Schrijvers met al een zekere renommee stuurden inzendingen zoals priester Jan Hammenecker (18 verhalen), John Flanders (39 fimkens), Paul Kiroel, Maria De Lannoy (10,) Leo Heibos (4), Lod. Lavki (3), Jozef Simons (4), Yvonne Wagemans.

Illustratietekeningen bij de verhalen en sprookjes

Alles op alles

In die tijd had Jozef Simons , een dichter en schrijver, de artistieke leiding van de uitgeverij Van Mierlo -Proost in Turnhout. Daar werd ook onder zijn initiatief het blad “De Volksbibliotheek” uitgegeven. Zowel Simons als zijn werkgever Van Mierlo waren notoire voorstanders van de Vlaams-nationale politiek. Vlaamsgezinde weekbladen als ‘De Week’ (van 1932 tot 1944) en ‘Nieuw Vlaanderen’ (van 1934 tot 1944) werden er uitgegeven.

Jan zag daar kansen liggen en ging op zoek naar iemand die hem kon introduceren bij Jozef Simons, de Kempenzoon en ook schrijver van het bekende lied “Kempenland, aan de Dietse kroon” op muziek van Armand Preud’homme. De gedachte aan een groot ‘Dietsland’ was Jan ook niet vreemd en ook niet de Mechelse familie Peeters met wie hij bevriend was. Flor Peeters, organist van St.-Rombouts bemiddelde. Simons kende deze musicus zeer goed die al enkele van zijn teksten had getoondicht.

De brief die Jan in 1934 schreef, ving aan als volgt:

“Zeer geachte heer Simons,
Naar aanleiding van een aanspo-ring van de heer Flor Peeters, die een goede vriend is van u en ook mij zeer genegen, stuur ik u in volle vertrouwen een kleine proef van verzen ter beoordeling toe.

Gelieve mij te verontschuldigen. Vele redenen van kommervollen aard, zoals het zoeken naar werk en voedsel, het eerste machteloos en het tweede bijna idem, waren van aard zulke stap te zetten. Na zoveel ontgoochelingen, moreel en stoffelijk lijden, wordt men bang en wantrouwig. Het jeugdig vooruit hollen en zich aan zelfoverschatting vergrijpen is niet meer mijn deel. “

Hij wilde hem niet vleien maar sprak toch van:

“een eerlijk kunstenaar die best geplaatst is om advies te geven of te helpen, een man trouw en vast verbonden aan eigen grond en volk zoals ikzelf en duizenden anderen.”

Simons raadde hem aan zich te wenden tot René Verbeeck die specifieker dat genre gedichten uitgaf. Dat kwam slecht aan om wat Jan beweerde:

“Hij heeft van mij verzen gekregen die, naar zijn oordeel, in niets moeten onderdoen voor die van bekende dichters. Jammer genoeg herkauwde hij steeds zijn belofte en sta ik nog even ver. Herhaalde malen heeft die heer mij beloofd werk van mij uit te geven. Dit duurt zo een paar jaar misschien. Ik kan me de indruk niet ontdoen dat lieve vriendjes de voorkeur genieten, dichters die niet zozeer nog een nadere kennismaking bij het publiek van node hebben. Alhoewel ik moet bekennen dat zijn keuze merendeels goed is.”

Ook Jozef Simons hield de boot af. Hij waardeerde de echtheid van de hem opgestuurde gedichten en vond ze ook mooi zonder verder in detail te treden. Voor een publicatie in bundel door uitgeverij Van Mierlo werden ze niet weerhouden. Hij zou verder kijken welke mogelijkheden er nog waren.

De zoveelste ontgoocheling. Jan dankte hem en daar Simons hem beloofde verder zoeken suggereerde hij;

*“Indien uzelf geen oplossing mocht vinden, kan er dan soms geen andere bestaan bv dat een of desgevallend meer verzen in één of ander tijdschrift zouden kunnen verschijnen zoals **‘Nieuw Vlaanderen’** of andere ?*

Waarom ook zelf niet eens proberen bij Verdinaso?

Jozef Simons (1888-1948),

de Kempenzoon in Oelegem geboren en bekende schrijver en dichter.
Hij was licentiaat handelswetenschappen.
In 14-18 als frontsoldaat bij de Artillerie, schreef hij de tekst van het vermaarde “Frontlied” in opdracht van de “Frontbeweging” met hun slogan: “*Wij eisen zelfbestuur en Vlaamse regimenten…*”
Hij is huisleraar geweest voor de kinderen van graaf de Brouchoven de Bergeyck.

Van 1932 tot zijn dood in 1948 had hij de leiding en verantwoordelijkheid over tal van uitgaven bij de drukkerij-uitgeverij Van Mierlo-Proost in Turnhout. Ook zijn eigen gedichten zijn er uitgegeven geweest.
Hij publiceerde er de reeks *‘Volksbibliotheek’,* handzame boekjes van 140 tot 200 bladzijden, in een geel kartonnen omslag, à 10 frank per stuk.

Jozef Simons is ook bekend om de teksten die hij schreef voor de liederen van Lodewijk De Vocht, Flor Peeters en Armand Preud'homme. "Kempenland" en "Als moeder zong" zijn hier een paar prachtige voorbeelden van.

René Verbeeck (1904 -1979)

was in Wilsele geboren. Als regent Germaanse talen werd hij leraar te Mechelen en Antwerpen. Hij is oprichter en mederedacteur geweest van de twee toonaangevende Vlaamse tijdschriften ‘De Tijdstroom’ en ‘Vormen’. Hij is een tijd uitgever geweest en stichtte in 1937 ***De Bladen voor de Poëzie***, een reeks van gedichten, waarvan hij tot 1944 de leiding had.
Met dichters als Buckinx en Demedts wordt hij gerekend tot de generatie van de zogenaamde postexpressionisten die een terugkeer naar de innerlijkheid en persoonlijke uitdrukking voorstonden.

11 Juli 1981

DE NIEUWE MORGEN

Sint Joris-schoon is ‘t jong geslacht
dat aantreedt uit de donkeren nacht !..
De muren vallen
van vooroordeel en eigenbaat,
van ijverzucht en kleine haat.
Hoor ! ’t Nieuwe leven schallen.

De stappen dreunen langs de baan.
Het leven roept het leven aan !
“Dinaso vlaggen wapperen”
Ploeg-rad- en zwaard in schoon verband
het roept de keur van ’t Dietsche land.
Het leven roept de dapperen.

Het leven roept ; “Ten strijd ! Ten strijd !”
die ’t jongzijn niet vergeten zijt
hoog boven leed en lusten,
rukt los wat hart en ziel beknelt
met vrijmanstrots den draak geveld
Geen weifelen, geen berusten.

Geen weifelen of geen veege klacht
voor vrede beedlend, daadontkracht
aan wie met lompe logen
het schoonste dat door God beleid
elk volk ter aarde is toebereid
aan ons ’t ontrukken pogen.

Geen ikzucht om wat loos gewin.
Geen vormloosheid met slavenzin
zoo lichteloos God verlaten!..
Maar edel-fier en welbewust
met orde en kamplust toegerust,
wilt koen den draak doorboren.

Sint Joris-schoon is ’t jong geslacht
dat oprijst uit den donkeren nacht!
Het man-zijn onverborgen,
’t stapt koel van hoofd en warm van hart
met vlammend oog en vuisten hard
door Dietschlands’ nieuwen morgen !...

Jan Bertens

Het grootste deel van de Vlaamsvoelende kunstenaars dweepten destijds met de eigen volksaard zonder enige bijgedachte van rassenwaan.

Het Dietsland werd geïdealiseerd o.m. door Verdinaso. Jan maakte kladschriften die bestemd waren voor het maandblad ‘*Dietbrand*’ in de meest breedsprakerige stijl. Ze zijn nooit verschenen. Ook het gedicht over Sint Joris en de draak schreef hij met dezelfde bravoure. De tekeningen die hij maakte zijn specifiek voor hun tijd met de leeuw, AVV-VVK en ploeg met zwaard.

Jan hield zich ver van politiek eens het weer serieus werd en de Nieuwe Orde van zich liet horen.

VERDINASO

Verbond van Dietse Nationaal Solidaristen beoogde sociale verbetering voor de Vlamingen in één Dietsland (Groot-Nederland). Het werd in 1931 gesticht. Hun nieuwsorgaan heette **Dietbrand**. Het verscheen maandelijks onder leiding van Wies Moens. In augustus 1934 hield het al op te bestaan toen het de extreme kant opging onder Joris Van Severen. In 1940 werd hij in Abbeville door Franse soldaten vermoord.

In mei 1941 ging Verdinaso op in het VNV (Vlaams Nationaal Verbond). Een groot deel verliet de beweging na de fusie in 1940-1941 en onthield zich tijdens de bezetting van politieke activiteiten, en pleegde noch verzet noch collaboratie. Daarmee sloten zij aan bij de meerderheid van de Belgische bevolking.

Twee sterk allegorische tekeningen uit 1935:
De eerste verhaalt wat in deze kunstenaar omging. Gedreven door de woordkunst van en klank en muziek (harp), trachtte hij de hemel te behagen. Maar door zich als kunstenaar te uiten, werd hij diep in het hart getroffen. Dat heeft zijn opbloeiende leven met alle boeken en verzen in de gapende donkerte van de diepste ravijn doen storten.

Het leven, als een lief "*bloemen-meisje*" voorgesteld, danst vrolijk tussen Geloof, Hoop en Liefde, op de rand van de afgrond maar door bewaarengelen op het goede pad gehouden. (Hiernaast)

Toch een doorbraak ?

Alle tegenslagen ten spijt, opgeven stond niet in Jan zijn woordenboek. Buiten het Davidsfonds en de persen van Averbode schreef hij maar uitgeverijen en verenigingen aan die in hun tijdschriften of weekbladen hem een kans konden bieden zijn poëma op te nemen. Zijn relaties brachten hem in contact met Vlaamse voormannen als Wies Moens, Jozef Simons, priester Jan Arthur Hallez uit St.-Amands, Karel Jacobs uit Grimbergen, organist Flor Peeters en anderen.

Een van zijn beste vrienden was Pieter Pas (1902-1984). Deze onderwijzer uit Londerzeel. was een leeftijdsgenoot die evenzeer als Jan Bertens met literatuur en bezig was. Hij schreef ook gedichten en was bovendien ook een begaafd schilder. Een goede vriend ten huize al van uit de schooltijd, had hij ook Jan ontmoet in Drosten in het bezette Duitsland. Beide jonge mannen wisselden toen al hun verzen uit ter beoordeling. De would-be literaten van toen bleven hun leven lang echte vriendengeestesgenoten. Voor zijn vriend Pieter had Jan geen geheimen. Hij vertelde hem over zijn tegenslagen en de moeilijkheden die hij had om van de kunst te leven. Met hem en nog vier anderen hebben ze een kunstkring in Londerzeel opgericht met de naam “Hooger Streven”. Dat bleek meer een vereniging van beeldende kunstenaars te zijn dan van schrijvers. Of ze een tijdschrift hadden is onzeker.

Pieter Pas hield zijn vriend op de hoogte bij nieuwe ontwikkelingen op het kunstdomein. Zo schreef hij hem op 13 januari 1936:

> *“Er is namelijk in ons gewest een Cultuurclub, waar de heer Jacobs, onderwijzer te Grimbergen, (Karel Jacobs (1906-1955) stichter van de vereniging “Eigen Schoon”) de ziel van is die het aandurft een blad uit te geven. Dit blad zal om de 14 dagen verschijnen op 6 bladzijden en 4 daarvan zullen gewijd zijn aan kunst en letterkunde. Men heeft mij verzocht met de medewerking der vroegere Hoogerstrevers deze rubriek te verzorgen. Er is maar één van de zes die ik heb aangeschreven, die dadelijk mijn oproep heeft beantwoord. Dit zijt gij. Daar het blad niet in brochurevorm verschijnt, wel in gazetvorm, is het van belang dat de bijdragen zo kort mogelijk zijn”.*

Pieter had ook verzen van de Hombekenaar overgemaakt aan priester Jan Hallez, die de kunstkroniek van het literair-cultureel tijdschrift “Dietsche Warande en Belfort” verzorgde. Drie van deze werden geselecteerd en zijn in de jaargang van 1936 verschenen. Dat moet de grootste triomf geweest zijn die Jan ooit behaalde.

Eén gedicht verschenen onder zijn eigen naam maar de twee andere onder de pseudoniem Jan Kestens.

Dietsche Warande en Belfort is een literair-cultureel tijdschrift dat eind 1899 onder deze naam werd bekend als zijnde samengevoegd uit De Dietsche Warande (1855 uitgegeven door Joseph Alberdingk Thijm in Amsterdam) en Het Belfort (1885 uitgegeven op initiatief van het Davidsfonds door Alfons Siffer).

Het blad bestaat nog steeds na meer dan 160 jaar.

In feite was het de rijke juffrouw Maria Elisabeth Belpaire uit Antwerpen die de twee afkocht en samenvoegde. Een katholiek verzuilen was er niet vreemd aan. De hoofdredacteur werd Jules Persyn uit Antwerpen (1907-1923) en August Van Cauwelaert (1924-1945) volgde hem op. De artikels die er werden in opgenomen waren van algemeen culturele aard, met veel essays en gedichten van reeds vermaarde schrijvers maar beloftevolle debutanten vonden er ook hun weg.

Jan Arthur Hallez (°Sint-Amands 1881, † Antwerpen 1948) studeerde af in 1900 aan het kleinseminarie te Hoogstraten en werd priester gewijd te Mechelen op 22 april 1906. Hij werd leraar aan het Sint-Jozefscollege te Aarschot. Onder de oorlog van 1914-18 was hij aalmoezenier aan het IJzerfront en overtuigd flamingant. In 1919 werd Jan Hallez onderpastoor in Sint-Willibrordus te Antwerpen en in 1933 aalmoezenier in het Stuivenberggasthuis te Antwerpen. In 1946 werd hij rector van de Zusters van het Onbevlekt Hart van Maria in Antwerpen. Hij overleed er op 20 juli 1948 in de ouderdom van 67 jaar. Hij kreeg een graf op het kerkhof van en te Sint-Amands.

De drie verzen die verschenen in
“Dietsche Warande en Belfort”
Jaargang **1936**
Blz. 784 en 785

Hemelvaartliedje

**Tusschen de vleugelen van wil en geest
tusschen de tucht der orde
is 't harte 't hoogbezielde feest
van stijgende vreugd geworden**

**Dit is van 't klein gevoel ontdaan
de wereld overmeesteren
in zichzelf... en openslaan
der vleugelen hoog begeesteren**

**Dat is 't drievoudig samenzijn
van geest en wil en harte
Drievoudig in den zonneschijn
het lage hoog te tarten**

**Drievoudig-een als God het kwaad
der wereld heeft verwonnen
drievoudig-een op de vleugelmaat
is d'Hemelvaart begonnen**

**Drievoudig-een God achterna
stijgt hoog het rein verlangen
hart wil en geest val van genâ...
Wie zal die hoogheid vangen**

**van wie de waarheid heeft verstaan
en boven 't lang verdorde
van 's werelds waan de vleugelen slaan
kan, strevend naar Gods orde?**

**Wel hem die van het eeuwig vuur
der Liefde heeft gedronken!
Hem wordt een grootschen rustigen duur
van levenskracht geschonken.**

**Geen boosheid meer in scherpe klauw
het leven houdt gevangen
hoog in het lichtdoorstraalde blauw
stijgt 't jubelend verlangen.**

**Tusschen de vleugelen van wil en geest
Als een leeuwerk in 't eindelooze
heeft 't jubelend hart naar 't Zonnefeest
den Zonneweg gekozen!**

Jan Bertens

DOOR DE KLEINE POORT VAN GROOT VERWACHTEN

**Door de kleine poort van groot verwachten
door den kleinen doorgang van het menschelijk woord
slaat de wilde stuwing der gedachten
en nog wilder slaat het hartebloed zijn hunkren voort.**

**Niemand zal de groote pijn verzachten
die zich door de kleine wonde boort
niemand zal den luiden galm versmachten
die der diepe nachten stilte stoort**

**Niemand zal van 't groot verwachten
sluiten 's levens kleine heete wond
niemand die van 't rustloos onvolbrachte
streven, vrede's stille sleutel vond.**

**Niemand zal het rustloos hunkren stuiten
niemand zal het leven rustig-blij verstaan
eer God zelf de kleine hartewond zal sluiten
en tot eeuwige rust de poort zal openslaan! ...**

JAN KESTENS

VAN DE BRON IN DEN STROOM

**Van de bron in den stroom
in den stroom van het Leven...
't Hart slaat zich los van zijn murm'lenden droom
naar het gloedvolle bruischende streven !**

**'t Hart slaat zich los van de kleine pijn
van de kleine vreugd van het weerloos zijn
van het daadloos blijven hangen.
Het rukt zich los van het murm’lend gevoel
van den droom
Het stort zich stout in het kokend gewoel
van den stroom
met een hoog en sterk verlangen.**

**Uit den droom groeide 't woord, uit het woord de daad
en langs de bloeiende loovren
of 't barre land... op den golf slag slaat
het hart naar een schoon veroovren.**

**Van den droom in de idee, van de idee naar de daad.
Heil ! de volle maat
van 't Leven !**

**Van de bron in den stroom
en den stroom naar de zee
op den stuwenden vloed meegedreven
naar 't land overzee.
het hart gaat mee!
Heil het hart op den stroom en den stroom naar de zee,
Heil het groote strevende leven !**

JAN KESTENS

Koekoeksraef

O! de weemoedvolle raef,
zo diep
in avondstille verten
de koekoek in het hout !

De eentonige raef
van 't diep verborgen vogelhart
stil zeldzaam
al te zeldzaam openbreken
van de droefzoete raef
in wachtende heimweeverten !

O! De prangende echo
van 't geroep !
Het vroom en heimnisvol
openbreken van de verten
naar verten
naar het hunkeren van mijn hart
zo ver… o diep… zo hoog !

En in de afgrondelijke duizeligheid
van tijd en eeuwigheid
als een droeve
verloren koekoeksraef
de hongerige raef
van mijn heimwee
zo vreemd en pijnlijk
naar de onvatbare aanwezigheid
van Uw onbegrepenheid
O! Gij luisterstille God !

Jan Bertens

Bij dit gedicht werd tussen haakjes vermeld:
"Bekroond in een letterkundige prijskamp".

Meer aandacht voor teken– en schilderwerk

Jammer dat deze vreugde van dit succes erg kortstondig blijkt geweest te zijn. In latere correspondentie met zijn beste vriend, Pieter Pas, klonk weer ontgoocheling.

Pieter, die zelf ook etste, tekende en schilderde, had Jan aangezet zich daarop meer toe te leggen. Hij voelde wellicht aan dat zijn talent hiervoor groot was maar niet tot ontwikkeling was gekomen. In 1938 hield de kunstkring "Hooger Streven" van Londerzeel haar tiende jaarlijkse kunsttentoonstelling in het Gildenhuis. Naast schilderijen de plaatselijke schilder Eduard Van Esbroeck was er ook werk van Jan Bertens te zien. Uit de verkoop van grafisch werk kwam ook wat geld in 't laadje. Hij was blijkbaar aangesloten bij de Federatie der Vlaamse kunstenaars, wetenshapstraat 18, Brussel. Een briefomslag van de Federatie is bewaard geadresseerd aan "den heer Jan Bertens, **kunstschilder**, statiestraat, 48, Hombeek

Pieter kwam geregeld ook thuis bij Jan in Hombeek. Hij zag hoe moeilijk het was en in één van zijn brieven vroeg hij of zijn vrouw Finne hem niet zou willen helpen. Zij zou eventueel de was kunnen doen voor het gezin Pas. Daarop antwoordde Jan:

"Nu, gevolg gevend aan wat u voorgesteld hebt nl. of mijn vrouw den was voor uw huishouden zou doen, moet ik zeggen dat ze dit voorstel aangenomen heeft. De was mag thuisgebracht worden. Nu is er eerst nog de grote kuis voor de komende kermis… dus de was binnen 3 weken."

Op die manier werd geruisloos een bijdrage geleverd in de prangende geldnood. Ook Emiel Bertens bekwam dat zijn schoonzuster Finne de dagelijkse schoonmaak van de klaslokalen op zich zou nemen. Dat werk heeft ze zolang het kon blijven doen. Toch kon het zo niet langer verder gaan.

Na al deze verwoede inspanningen gedurende meer dan 10 jaar, stond het onomstootbaar vast dat er wat moest veranderen. Als zelfstandige leven van de kunst was vechten tegen de bierkaai. Er was in die jaren geen statuut voor vrije beroepen, laat staan een syndicaat. Enkel handelaars en zelfstandigen die succes hadden en grote winsten haalden, konden goed leven en al sparend een zorgeloze oude dag voorbereiden. Een wettelijk pensioenstelsel was voor dezen onbestaande.

Jan zag het zo:

"Een voorteken van mijn levensongeluk tekende zich al vrij jong af bij het beseffen van het gemis van alle redekundig oordeel. Dit had voor gevolg dat ik in het leven steeds zwak ben gebleven voor initiatief. Ik ken mensen die noch lezen of schrijven kunnen en die toch rijk werden, geacht en geëerd om hun maatschappelijke status. Ik kon niet (be)-rekenen. Daardoor heb ik altijd het gevoel ener minderwaardigheid gehad. Ik groeide op in een leven anders dan ik in mijn jeugd had gedroomd. Maar er was een dubbele vergoeding n.l. het tekenen en het dichten."

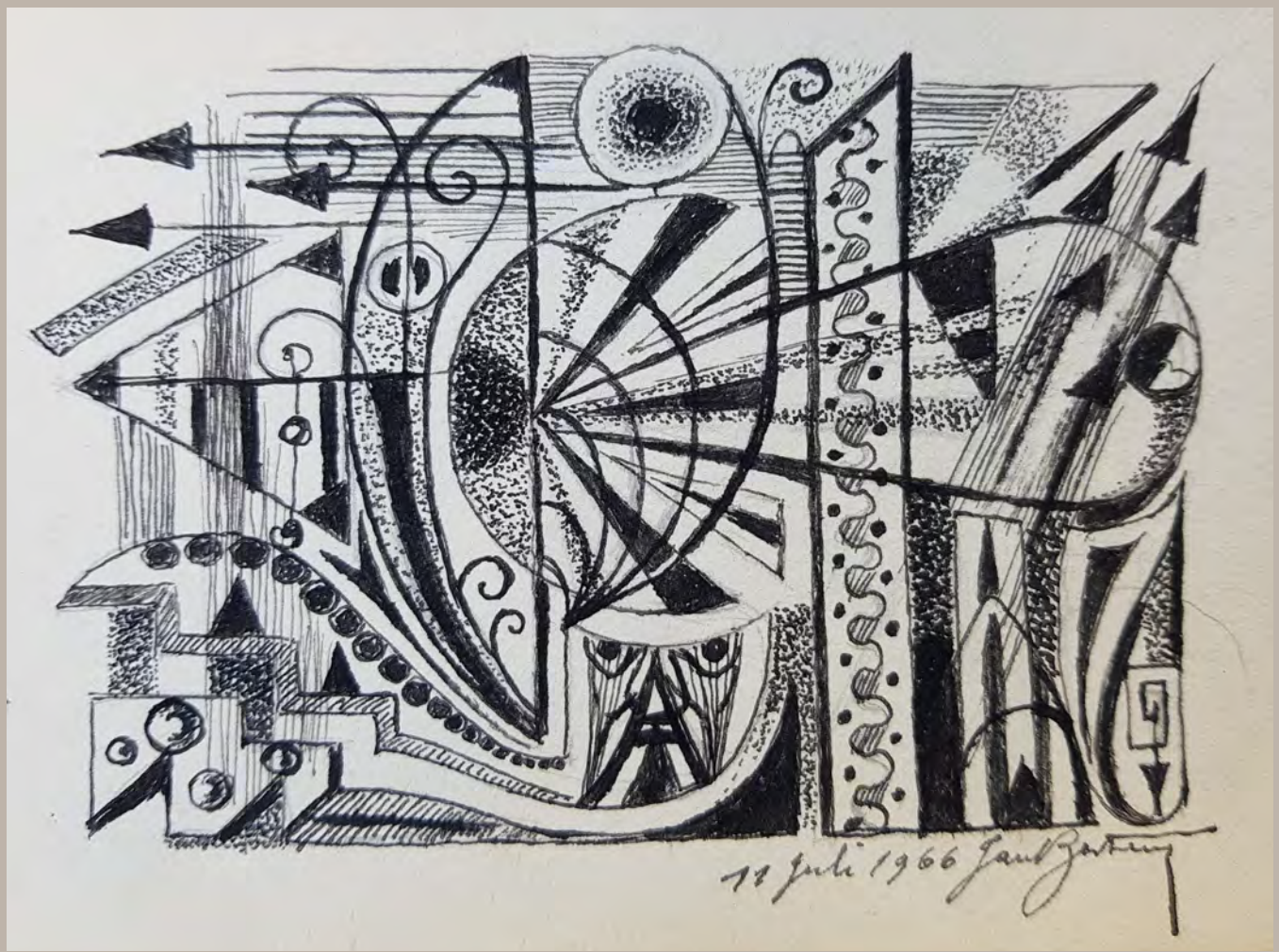

11 Juli 1966

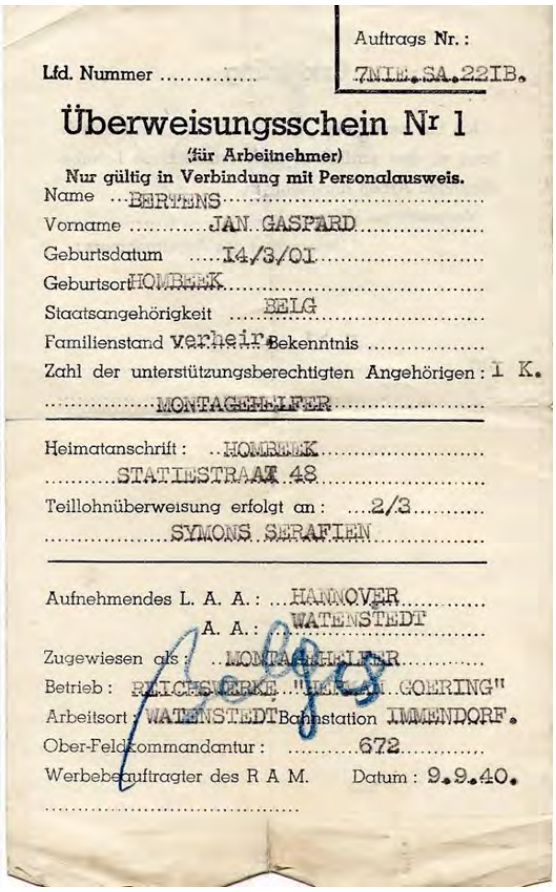

In een latere periode experimenteerde Jan Bertens nog met de modernere uitingen van de kunst zoal expressionisme en abstracte kunst. Het bleef bij tekenen met inkt e n ook aquarellen. Schilderijen zijn niet bekend. Dit nam hij zelf niet zo ernstig maar eerder als een spelen met zijn vormelijke verbeeldingskracht. De lust en de drang om terug over te schakelen naar het dichten kreeg opnieuw de bovenhand.

Het roer compleet omggeooid

Het inzicht dat het zo niet verder kon was er nu wel. Er werd enkel nog geleefd van het karig inkomen dat Finne kon binnenbrengen als kuisvrouw op de school en als wasvrouw voor enkele vrienden. Zuster Maria die inwoonde verdiende ook wat bij met het naaiwerk tot er in 1941 trouwde en naar Kapelle-op-den-Bos ging wonen.

Teneinde raad liet Jan zich inschrijven op de gemeente als werkzoekende. Als in 1940 ons land de tweede keer werd binnengevallen door een vreemd leger, was er grote ontreddering. In de zomer waren de gevluchte dorpsgenoten teruggekeerd maar het duurde nog wat voordat iedereen terug aan de slag was. Er was schaarste aan voedingswaren en de rantsoenering werd snel ingevoerd. De levensduurte steeg. Jan was nog zonder werk en dacht er eerst aan zich vrijwillig te melden om in Duitsland te gaan werken. Er werd in september 1940 een Überweisungsschein für Arbeitnehmer" als montagehelper in de Goeringfabriek van Warenstedt op zijn naam opgemaakt maar hij tekende geen akkoord.

Auftrags Nr.: 7NIE.SA.22IB.

Lfd. Nummer .....

Überweisungsschein Nr 1

(für Arbeitnehmer)

Nur gültig in Verbindung mit Personalausweis.

Name ...BERTENS.....
Vorname .....JAN GASPARD.....
Geburtsdatum .....14/3/01.....
Geburtsort HOMBEEK.....
Staatsangehörigkeit .....BELG.....
Familienstand verheir. Bekenntnis .....
Zahl der unterstützungsberechtigten Angehörigen : 1 K.
.....MONTAGEHELFER.....

Heimatanschrift : ..HOMBEEK.....
.....STATIESTRAAT 48.....
Teillohnüberweisung erfolgt an : ....2/3.....
.....SYMONS SERAFIEN.....

Aufnehmendes L. A. A. : ...HANNOVER.....
A. A. : ...WATENSTEDT.....
Zugewiesen als : ..MONTAGEHELFER.....
Betrieb : REICHSWERKE "HERMANN GOERING"
Arbeitsort : WATENSTEDT Bahnstation IMMENDORF.
Ober-Feldkommandantur : .....672.....
Werbebeauftragter des R A M. Datum : 9.9.40.
.....

De hulp die van meerdere kanten geboden werd was een zekere ruggensteun.

De gemeente raadde hem aan thuis werk te zoeken en bezorgde hem kleine bijverdiensten als klusjeswerker of koerier. De pastoor stak ook een handje toe. In de bibliotheek die onderpastoor Dierckx had opgericht kon hij nuttig werk verrichten.

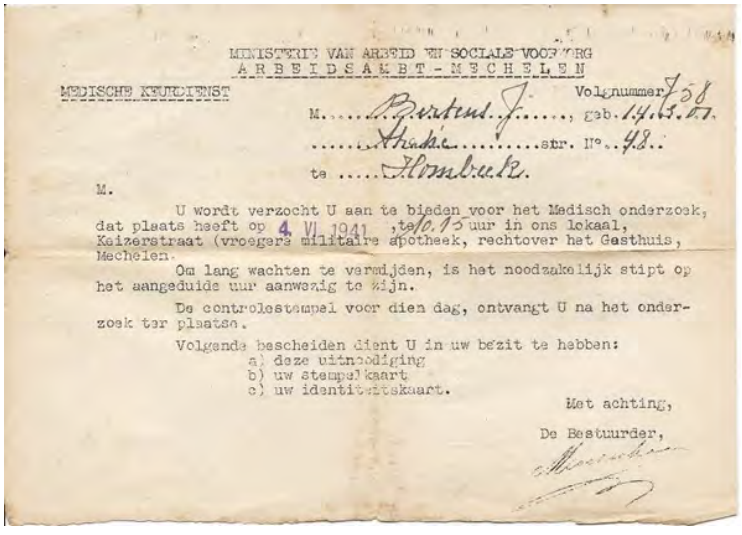
Als zelfstandige kunstenaar zijn brood verdienen, dat was uitgesloten. Vast staat dat hij toen besloten heeft het roer volledig om te gooien en een werk in dienstverband te zoeken. Veel perspectief om snel een job te vinden was er niet. Het herstel van de economie kwam maar traag op gang kwam en de werkeloosheid was zeer groot.

Zijn vriend Edgard, ook dichter en schilder, had hem in die tijd een brief gestuurd met daarin een citaat van Alfred de Musset ***"l'homme est un apprenti et la douleur est son maitre"*** wat betekent dat men enkel door te lijden wijzer kon worden.

Daarop antwoordde hij:

"Edgar, ook ik breng mijn dagen in zwarte droefheid door zonder vooruitzichten. Zo lange stilstand is erger dan alle andere pijnigingen. Toch ken ik nog de vreugde door mij in enkele verzen uit te storten. Zijn ze goed, zijn ze slecht ? Het menselijk oordeel is meestal te literair gericht en zo onbetrouwbaar. Ik moet bekennen dat ik weinig met het vakmanschap begaan ben. Is dit goed, is dit kwaad ? Ik geloof dat het goed is en dat ik me hiermee nog bezig kan houden."

In juli 1941 werden de "*Arbeidslosen*" opgeroepen om zich te laten keuren op het "*Arbeidsambt*" te Mechelen. Om aan verplichte tewerkstelling in Duitsland te ontkomen moest dringend een of andere baan gevonden worden

MINISTERIE VAN ARBEID EN SOCIALE VOORZORG
ARBEIDSAMBT - MECHELEN

MEDISCHE KEURDIENST Volgnummer 758

M. Bertens J., geb. 14.3.01.
Straat ....str. Nº 48.
te Hombeek.

M.

U wordt verzocht U aan te bieden voor het Medisch onderzoek, dat plaats heeft op 4 VI 1941 , te 10.15 uur in ons lokaal, Keizerstraat (vroegere militaire apotheek, rechtover het Gasthuis, Mechelen.

Om lang wachten te vermijden, is het noodzakelijk stipt op het aangeduide uur aanwezig te zijn.

De controlestempel voor dien dag, ontvangt U na het onderzoek ter plaatse.

Volgende bescheiden dient U in uw bezit te hebben:
a) deze uitnodiging
b) uw stempelkaart
c) uw identiteitskaart.

Met achting,

De Bestuurder,

Edward Saerens was in augustus 1940 teruggekeerd uit Duitsland als gevangen reserveofficier. Hij trachtte zijn werk bij Eternit onmiddellijk terug op te nemen maar alle transport lag nog stil. Een paar maanden later kwam de bedrijvigheid weer op gang en ging hij over van de transportdienst naar de personeelsdienst. Enige bemiddeling hielp wel en wat later - het is niet geweten wanneer precies – werd Jan aangenomen in de onderhoudsdienst van de fabriek in Kapelle-op-dn-Bos.

Het andere beroepsleven

Bij Eternit begon een nieuwe fase in zijn leven. Veel veranderde nu er weer hoop was op een normaal leven zonder geldzorgen.

Onderhuids bleef zijn ware aard kriebelen en stiekem bleef hij met zijn kunst bezig. Hij besefte wel dat er geen reden meer was om zich te blijven beklagen over het mislukken in de kunst, wat hij "***het grote***" noemde. Zijn dagelijks bezig zijn met opruimingswerk in de fabriek beschouwde hij als "***het kleine***". De noodzaak primeerde en dat inspireerde hem weer tot dit kort versje:

Het kleine doet me naar het grote smachten.
't Begrensde naar een grenzeloos geluk
Ik doof de nutteloze jammerklachten
nu ik sprakeloos stil, de kleine bloemen pluk.

In een ander vers uitte hij zijn teleurstelling omdat hij met zijn mooie woorden en denkbeelden geen brood op de plank had kunnen brengen. "*Het woord*" had geen "*Vlees*" gevonden. Hij zinspeelde hierbij op de tekst uit het evangelie "*het woord was vlees geworden".*
Dat klonk dan weer zo:

De tot zingen geopende mond
verstarde tot zwijgen :
't bloed was gestold in de open wond,
dood blies de bloesems van de twijgen
daar het "Woord" geen "Vlees" meer vond.

Of hij bij Eternit veel arbeidsvreugde heeft gekend is niet te achterhalen. De band met zijn werkmakkers moet goed geweest zijn want bij feesten of op pensioenstellingen werd de dichter van de afdeling er bij geroepen. Jan schreef menig vers of lofdicht. Zijn vrije tijd – of alle tijd die hij kon pakken – zat hij stilletjes teruggetrokken tekeningetjes te maken of gedichtjes te verbeteren. Hij krabbelde die dingen op reclameblaadjes van Eternit, meerdere bundeltjes vol.

Elke morgen nam hij stipt de trein, zolang die nog stopte aan het station van Hombeek. Later zag men Jan met een leren tasje de bus opstappen, zwijgzaam, wat schuchter en teruggetrokken. Zo ging dat jaar in, jaar uit.

Geen 10 jaar later, in 1951, voelde hij zich onwel en had een hardnekkige hoest. Zijn huisarts, dokter Engelen, raadde hem aan eerst de dokter-specialist bij Eternit te raadplegen. Na een radiografie van maag en longen in het Institut Médico-Chirurgical du Longchamp te Ukkel, bracht dokter Clerens verslag uit bij de Hombeekse geneesheer. Er werd vastgesteld dat de rechter long aangetast was bovenaan en er was ook een maagzweer die problemen veroorzaakte in de twaalfvingerige darm. Jan werd op non-actief gezet. Er werd een chirurgische ingreep voorgesteld. Na zijn eerste maand ziekteverlof vroeg Jan tussenkomst aan zijn werkgever om de kosten van zijn operatie te verlichten. In de kliniek van dokter Dubois, het zogeheten Elisabethgasthuis van Mechelen, is hij geopereerd.

Meerdere vlugge krabbelbriefjes maakte hij in de kliniek. Er was de chirurg die hem in handen had boven het diepzwarte gat van voor eeuwig verdwijnen. Van uit het raam van de kliniek in de Stassartstraat had hij een zicht op Mechelen met de Sint-Romboutstoren. Met enige verbittering schreef hij hierbij ook dit rijmpje:

Grond in de mond
de mond vol grond.
Wat is welsprekender
dan dit sprakeloos verbond

Hombeek en muziek

Wie zal ooit doorgronden wat in het brein van Jan allemaal omging? Dat is voer voor psychologen. Wie hem gekend heeft zal hem herinneren als een meer teruggetrokken persoon, zwijgzaam maar lief, enigszins onwennig in grotere gezelschappen. Deze introspectie belette hem niet een veel vlottere omgang te hebben met zijn geestesgenoten. Met hen had hij een heftige en vrij uitvoerige correspondentie. Ze vonden mekaar op tentoonstellingen, vernissages en publicaties van boeken.

Toch was de verbondenheid met zijn dorp en dorpsgenoten zeer groot. Hij was zeer gelovig en trouw aanwezig met vrouw en kind in alle kerkelijke diensten op zondag en op de feestdagen. Lid van het Davidsfonds en van KWB en ook van de "*fanfare*" Sint-Martinus.

Muziek lag hem nauw aan het hart. Was het ook geen overgave aan de kunst? Niet met woorden dan wel met klanken. Hij maakte talrijke schetsen en tekeningen van musicerende engelen.

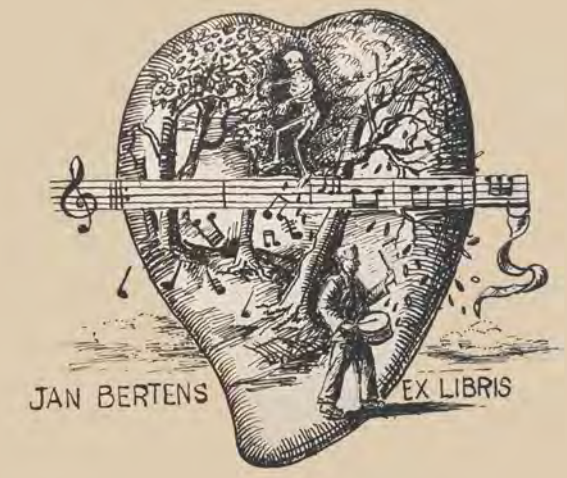
In de fanfare is hij de trouwe trommelaar van dienst. Naast Monneke De Hoef, die de "*grosse caisse*" sloeg stapte Jan gedwee mee op in de processies en concerteerden ze op festivals. In 1961 werd hij gevierd als trouwe muzikant gedurende 25 jaar. Dat deze bezigheid veel voor hem betekende, getuigen meerdere zelfportretten als trommelaar.

1959: De Sacramentsprocessie met Hombeek-kermis. De *"fanfare"* Sint-Martinus trok door de Diepestraat op kop de uitgebeelde parochiepatroon , het vaandel, de bestuursleden met o.m. Albert Auwaerts en daarachter de muzikanten met Jan Bertens, trommelaar.

Lied van den Dietsen Tamboer

Slaat op den trommel, tamboer, immer aan,
altijd slaan, tamboer, blijf maar slaan !
Slaat, 't Is de dood voor kwijlende kwallen.
Slaat, 't Is het leven, een lied voor allen
wier harte rijst, mee met de zon uit de wolk.
Slaat voor 't groeiende hart van uw volk !

In 1935 had jan zich als trommelaar aangemeld bij de fanfare. Hierdoor deed de muziekkunst ook een intrede in zijn leven. De Dietse gedachte speelde toen nog een rol wat hem tot dichten en tekenen over de trommelende tamboer aanzette.

In een "ex libris" ziet hij zichzelf met een groot hart voor de muziek trommelend door het leven stappen. De dood danst op de muzieklijnen en stamt een voor een de noten van de levensbalk. Intussen waait de wind door de bomen die de bladeren verliezen en de herfst van het leven al aankondigen.

Aan alles komt een einde!

11-11-1935

11 November 1935

Hombeek en folklore

In diezelfde vooroorlogse tijd - zijn beste periode - maakte Jan diverse tekeningen van Hombeek en Hombeeks leven. De folklore rond Sinte-Mette met de zangertjes van deur tot deur was het evenement van 11 november. In de illustratieve stijl van die dertiger jaren werden deze schetsen gemaakt. Het zouden illustraties uit de boeken van Felix Timmermans of van Ernest Claes kunnen geweest zijn. Prenten van hun tijd. Ook de feesten van Kerstmis en van Sint-Niklaas toverde hij op papier weliswaar met pen en inkt maar in een soort houtsnede-stijl met de sprekende zwart-wit contrasten waarin hij zeer bedreven was.

Van de kerk van Hombeek liet hij tientallen zichten na in alle vormen en kleuren. Ook van de Zenne, de boerderijen en landerijen zijn interessante prenten in zijn verzameling teruggevonden.

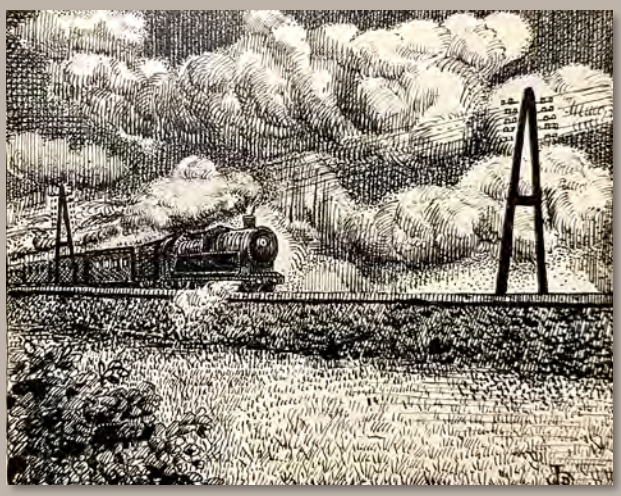

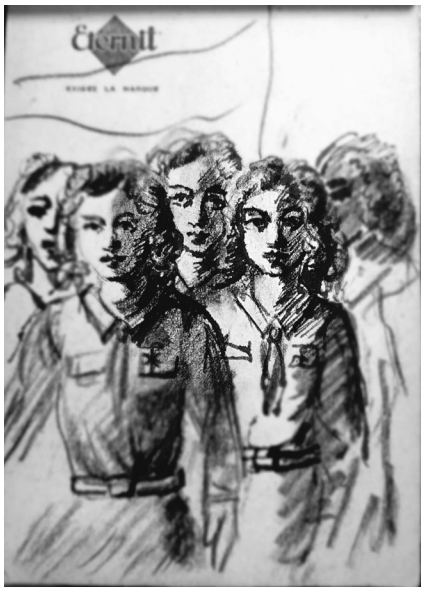

HET LEVEN GAAT VERDER

Eens hersteld van zijn ziekte en operatie in 1951 werd het normale leven weer opgenomen. Met tekenen ging hij nu meer de experimentele toer op. Hij maakte veel aquarellen en het experimenteren met meer modernistische stijlen werd meer een bezigheid voor de fun. De ambitie om er bekend door te worden was niet lager aanwezig. Hij schetste nog wel, veel zelfs en op alles wat hij onder handen kreeg: op notaboekjes, reclameblaadjes en zelfs op Rizla-cigarettenkaftjes. De inspiratie was er niet meer en het werd meestal een hernemen van thema's uit zijn beste jaren. Met volle energie stortte hij zich weer op verzen maken. Die aandrift zat hem in de genen.

Dochter Elza werd als opgroeiend meisje een welkome hulp. Ze was zeer sociaal en lange jaren actief in de Chiro en ook bij de toneelgroep "Den Wijngaert". Ze huwde met Frans Binst en woonde een tijd thuis.

Finne en Elza winkelend in Mechelen in 1947 en Chiromeisjes geschetst door Jan.

Weer trok een schaduw over zijn familie en gezin. In 1952 overleed zijn zuster Maria in Kapelle-op-den-Bos. Ze was 57 jaar oud. Zijn vrouw sukkelde in die jaren ook met de gezondheid wat haar erg depressief maakte. Drie jaar later, in 1955, is zij ook overleden. Ze was 55 jaar oud.

Jan had net zijn 25ste huwelijksverjaardag mogen vieren en ook weer eens was deze tegenslag niet van aard om de somberheid waartoe hij geneigd was te doen afnemen. Hij dichte toen dit:

Het zingende deel heeft zij mij afgenomen
en 't schreiende deel liet zij mij achter.
En nooit kan ik met haar nog samenkomen
dan tot ons beider zwijgen, daarachter.

"*Mooie dagen zijn er nog in 't leven*" zo dichtte Herman Gorter. Zo was er de vreugde bij de geboorte van het kleinkind Stefaan Binst. Het onbezorgd geluk van het opgroeiend kind herbeleefde hij.
In 1966 stopte hij met werken. Zijn gezondheid was wankel. In 1970 werd hij in de kliniek verzorgd. Hij woonde de laatste maanden bij dochter Elza in de Spoorwegstraat en overleed in 1973.

Toen hij in 1970 de Sint-Jozefkliniek mocht verlaten schreef hij blijgemoed het gedicht "Pijnbevrijd".

Dichten deed hij nog veel tot zijn laatste snik. Daar voelde hij zich voor geboren.

Pijnbevrijd

Pijnbevrijd, vergleden
in de zachte warmte van de nacht
heb ik het laatste verleden
van gisteren voorbijgedacht.

En waker wordend in en morgen
die een nieuw besteden bracht,
het hart en wezen groetend
"Vrede, vrede !" zingend
met blijde tederheden.
Blij heb ik Gods naam beleden.

Vreugdewapperend
als een vlinder
in de wind het doet,
huiver – zuiver – zinder
ik als een morgenblad
en wuif het zonnelicht
lachend tegemoet.

Mechelen, St.-Jozefkliniek 1970

Er is altijd

Er is altijd een boven,
boven het boven.
Er is altijd een onder,
onder het onder.
Maar het wonder !
Wie kent het ?
Alleen de belofte
van het licht daarboven
en daaronder
in den grond
ondoorgrondelijk
het wachtend zaad.
Afzonderlijk en
daartussen de mens,
de onbegrepen verkonder
van wat hij liefde heet
in het verdwijnend
levenswonder.

Een bezielde aandrift

Het is moeilijk voorstelbaar hoe gedreven Jan Bertens gebleven is om zijn kunst te uiten. Vele ontgoochelingen had hij gekend maar tot het laatste ogenblik heeft hij die impuls behouden om te dichten. Hij zocht steeds contact met literatoren en uitgevers van letterkundige tijdschriften. Die onderscheidingsdrang om zijn gedichten gepubliceerd te zien is nooit weggeweest.

Op zijn zeventigste stuurde hij bundels verzen naar de redactie van de tijdschriften “Flash” en “Pilipili”. Hij schreef:

“Ik ben Jan Bertens, gepensioneerd werkman van Eternit met 23 jaar dienst, nu zeventiger, weduwnaar en dus zeer eenzaam. …. Ik heb tot mijn waarderende verheugnis gemerkt dat u ook verzen opneemt uw blad Flash van hoge hoedanigheid en van erkende dichters trouwens. Nu zou ik u willen vragen of het u ook gedichten zou willen opnemen van eenmezelf, een ondergedolven dichter.

Poëzie is van mijn jeugd tot op mijn ouderdom zowel een kwelling als een zegening geweest. Dit laatste naar mijn oordeel te zelden. Toch laat ze me niet, nooit, gerust”.

In deze brief wijdde hij verder uit over zijn gebrekkig zelfvertrouwen, zijn onophoudend twijfelen, zijn eenzaamheid en ouderdomskwalen. Dat alles waren “*een kwelling”*. Het blad “Pillipili” heeft maar één jaar bestaan. Het blijkt een orgaan geweest te zijn van Mechelse dichters geschaard rond de al ophef makende schrijver Herman De Coninck, die op de Hombeekse steenweg woonde in de bekende boek- en dagbladhandel aan de vaartbrug. Toen An Somers, de vrouw van De Coninck in september 1971 verongelukte bij een autoongeval, schreef Jan hem een uitgebreide brief. De uitvaart zou hij niet kunnen bijwonen wegens zijn “*toestand”*.

Een uit deze groep Mechelse dichters was Leopold Van Den Brande, die het tijdschrift “Morgen” uitgaf. Daarin zouden verzen van Jan Bertens verschenen zijn. Toen Van Den Brande hem uitnodigde op de voorstelling van zijn nieuwe dichtbundels “Moulin Rouge” en “Geschraagd geraamte” op de Begijnenzolder te Mechelen, moest Jan verstek geven. Hij schreef hem:

“Nu, om terug te komen op het bijwonen der voorstelling, moet ik tot mijn uiterste spijt zeggen dat dit totaal onmogelijk is. Ik beleef tegenwoordig een der slechtste jaren van mijn leven. U begrijpt, ouderdomskwalen, zeer pijnlijk en verontrustend. Ik ben dit jaar nog geen enkele maal buiten geweest. Het gaat echt niet”.

Eind 1971 had hij nog bezoek gekregen van zijn vriend Gunther, dichter van het Mechels gezelschap. Samen hadden ze uren lang gefilosofeerd over kunst en erkenning, over hedendaags en ouderwets. In een brief bedankte hij hem voor het bezoek en voegde eraan toe:

“Wat mij betreft, ik ben geen schilder of misschien ? Ik weet het niet. Ik ben niet erg zeker van mezelf. Ben ik tekenaar ?

Soms gebeurt het toch wel dat ik me uitspreek door het middel van de taal. Als ik alles overschouw is mijn jeugdwerk het beste van alles. Dan denk ik toch, nou, toen ben ik toch eventjes dichter geweest. Maar of men dichter, schilder of beeldhouwer is, dat doet niets ter zake. Men drukt zich uit in de kunst om iets weer te geven van het leven, niet zoals het is maar zoals het zou kunnen zijn. De geest, het gevoel en de verbeelding zijn de drie-eenheid zonder dewelke geen kunst mogelijk is.

Kunst - poëzie in het bijzonder - is de confrontatie van ons beperkte zijn met onze vergankelijkheid en met de eeuwigheid. Het onvergankelijke weergeven door getuigenis te geven van het kleine bereikbare op deze wereld, hoe eenvoudig ook, dat is de goddelijke vonk”.

Leopold Van Den Brande (°1947) studeerde industriële elektronica maar koos fulltime een schrijversloopbaan. Als dichter-autodidact probeert hij te leven van zijn pen. Hij richtte in 1967 het tijdschrift “Morgen” op, dat “literair, kreatief, krities en polemies” heette te zijn. Hij is gestopt met dichten en woont nu in de Rembert Dodoensstraat.

Wie van Hombeek naar Mechelen rijdt, heeft hem zeker al meermaals ontmoet “een kabouter met witte baard in renner tenue”.

HERFSTWATER

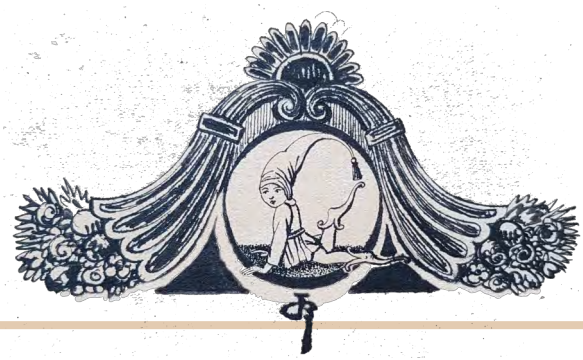
Aan dit klaar water hebben wij gestaan
vol zeer en zonden
Hier hebben de laatste dorre blaan
de rust gevonden -
Al de wanen
zijn vervlogen
en de tranen
die mijn ogen
en mijn hart zo heet verzengden
eer ze zich met 't water mengden
van deze stilte
deden mij gezuiverd staan…
'k Heb mij spiegelend neergebogen!
Keek de dood…. en ' t leven aan…!

Pelgrims naar het onbekende land
zijn wij, met eeuwenoude dromen
vogelen die nergens aangeland
nooit tot hun vertrekpunt wederkomen

Elza zei over haar vader:

"Mijn vader was een dromer. Hij leefde door al die jaren heen in de wolken en had voor de praktische kant van het leven geen oog. Hij bracht zijn tijd door met dichten, tekenen en lezen. De ideeën en onderwerpen voor zijn gedichten ontsproten bij hem op de meest onverwachte momenten. Kwam één of andere poëtische gedachte bij hem op, dan noteerde hij dat onmiddellijk, zelfs 's nachts, op gelijk wat hij in handbereik had."

Deze doortocht die gemaakt werd door de zeer uitgebreide boedel aan geschriften, tekenboekjes, losse blaadjes en snippers maar ook dagboekjes en brieven, hebben Jan Bertens aan het licht gebracht zoals Elza hem beschreef. Zijn fantasie was niet in te temmen en in een overvloed aan woorden trad hij vaak buiten zichzelf. Dat werkte in zijn nadeel. De doorbraak is er niet gekomen. Toch kan zijn begaafdheid en sterk expressieve visie op de dingen niet ontkend worden. Daarvan getuigen zijn beste tekeningen uit de dertiger jaren maar ook de gedichten van de laatste jaren. Moge dit iets zijn waarnaar hij zo hartstochtelijk heeft getracht: het bekend worden van zijn werk, zijn tekeningen en gedichten. Hij verdiende het, zij het postuum.

Hoembeka 2022

